

*Міністерство освіти і науки України
Інститут модернізації змісту освіти
Національна академія педагогічних наук України
Інститут спеціальної педагогіки
Лисогірська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат*

**ВИЯВЛЕННЯ І ПОДОЛАННЯ ТРУДНОЩІВ
ОПАНУВАННЯ НАВИЧКИ ЧИТАННЯ В УЧНІВ
ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

Методичні рекомендації

2016 рік

Труднощі опанування навички читання: вправи для виявлення і подолання / Методичні рекомендації з виправлення недоліків читання – 2016.

*Схвалено для використання у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами
(протокол №4 від 16.12.2016)*

Методичний посібник пропонується для практичного використання вчителям-логопедам, педагогам загальноосвітніх навчальних закладів, загальноосвітніх навчальних закладів з інклюзивною формою навчання, батькам. Пропонований комплекс ігор та вправ спрямований на виправлення в дитини вад писемного мовлення (читання).

Укладачі:

Данілавичюте Е.А. канд. пед. наук, завідувач лабораторії логопедії Інституту спеціальної педагогіки НАПН України

Гльяна В.М., канд. пед. наук, старший науковий співробітник лабораторії логопедії Інституту спеціальної педагогіки НАПН України

Мартинюк А.І., методист вищої категорії Інституту модернізації змісту освіти

Івашко О.А., заступник директора з навчально-виховної роботи Лисогірської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату, спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист

Албул О.В., вчитель-логопед, вчитель української мови та літератури Лисогірської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату, спеціаліст I категорії, керівник творчої групи «Почерк майстра»

Дитина прочитала, а потім і зробила спробу записати перше в своєму житті слово. Безумовно, це радісна і водночас дивна подія. Зазвичай вона сприймається як природний черговий етап у становленні підростаючої людини. І лише ті, хто стикнулися з проблемами розвитку дитини, знають, що читання і писання являють собою лише «верхівку айсберга» (за вдалим виразом Д. Чейпі), котра здіймається над водою. Більша ж, підводна частина цього утворення, залишається прихованою. Проте саме вона є відповідальною за благополучний перебіг процесів читання і писання, саме вона є тим остовом, котрий постійно формується ще до появи зазначених видів писемного мовлення.

Поза нашою увагою зазвичай залишаються досить повсякденні явища. Нам подобається слухати музику; сприймати мовлення людини, що звертається до нас; упізнавати на слух різні звуки, котрі мають позитивне або негативне значення. Усе це уможлиблюється завдяки тому, що людина має здатність чути і розрізняти на слух найрізноманітніші подразники. Здатність до зорового сприймання дає нам змогу впізнавати знайомі та досліджувати незнайомі предмети. Почувши або побачивши щось значиме для нас, ми поспішаємо передати інформацію важливим для нас людям, що стає можливим завдяки здібностям до членороздільного мовлення. Слухання або споглядання чого-небудь, розповідь про щось, можуть спонукувати нас до різноманітних рухових реакцій. Наприклад, тривале гавкання собаки змушує щільно зачинити вікно.

Таким чином, слухове, зорове сприймання, мовленнєві та рухові реакції опиняються незмінними супутниками нашого повсякденного життя.

Яке ж відношення усе вищевикладене має до формування писемного виду діяльності? Найбезпосередніше! Для успішного перебігу наведених процесів необхідним є досить високий рівень розвитку слухових, зорових, мовнорухових функцій і операцій. Окрім того, дитина має уміти послідовно і одномоментно сприймати по-різному розташовані у просторі елементи, а також мати достатній рівень інтелектуального розвитку. У сучасній психологічній, психолінгвістичній та логопедичній науці існує багато відомостей щодо участі наведених компонентів у писемному мовленні (читанні і писанні), наслідках їхнього недостатнього рівня розвитку, що дає ключ до своєчасного виявлення не тільки самих порушень (помилки, які характеризують писемну продукцію), а і причин їх виникнення. Придбання знань про методи перевірки писемної продукції, визначення рівня сформованості зазначених компонентів може значною мірою сприяти попередженню або своєчасному подоланню недолугостей, що викликають занепокоєння з боку вчителів і батьків.

Особливої актуальності набуває своєрідність перебігу **читання**, зі становлення якого починається формування писемного виду діяльності на початкових етапах навчання, коли у понад 60% учнів можуть виникати труднощі. На перший план виступає необхідність своєчасного виявлення порушень читання стійкого специфічного характеру, що носять назву «дислексія», зустрічаються у 10% дітей із труднощами опанування навички читання, і потребують спеціально організованого навчання.

Пропонуємо серії завдань, що мають на меті виявлення відхилень у розвитку кожного з необхідних для писемного мовлення компонентів, а також комплекс вправ, які можна застосувати для подолання виявлених недоліків або попередити їх можливе виникнення.

Обстеження навички читання

З метою підтвердження, або спростування припущення про наявність дислексії в учня необхідно проаналізувати якість навички читання. У сучасній методичній літературі якість навички читання містить такі показники: **свідомість, правильність, швидкість, виразність та спосіб читання.**

Коротко розглянемо, як розуміють зазначені вище показники.

Свідомим читання вважають тоді, коли читач чітко розуміє зміст тексту, уміє встановити зв'язки між описаними подіями, оцінити вчинки дійових осіб. Це стає можливим лише за умов свідомого сприймання лексичного значення слів, граматично оформлених в речення, як вираження думок автора. Свідомим є читання, коли учень у змозі не лише переказати зміст, а й висловити свої міркування з приводу прочитаного.

Правильне читання має такі ознаки:

- відповідність звукових образів прочитаного буквеним позначенням написаного (читання без пропусків, замін, перестановок букв, складів та слів);
- плавність читання (злите читання складів у словах, а також ненаголошених службових слів із повнозначними частинами мови);
- дотримання орфоепічних норм (правильне наголошування складів у словах, правильна вимова діалектично спотворених звуків та слів).

Якщо читання відповідає темпу усного мовлення, його вважають швидким. Для школярів відповідно до класу існують програмові вимоги щодо швидкості читання. *Темп читання*, головним чином, має забезпечувати свідоме сприймання змісту прочитаного.

Виразне читання – це читання з емоційним інтонуванням прочитаного. Роблячи паузи та логічні наголоси, читачеві необхідно володіти висотою, силою та тембром голосу, дотримуватися певного темпу під час читання.

Важливим показником якості читання є *спосіб*, яким володіє читач. Розрізняють побуквене читання, відривне складами, плавне складами, цілими словами та реченнями.

Отже, для детального якісного вивчення стану сформованості навички читання та виявлення усього спектру можливих помилок учневі необхідно запропонувати такі завдання:

- читання незнайомого тексту з настановою на швидкість з наступним його переказом;
- читання серії різноманітних за складовою будовою слів, дібраних за принципом схожості артикуляційних ознак звуків, а також зорових образів букв;
- читання окремих великих і малих букв, розміщених за акустико-артикуляційною (звуковою) або графічною схожістю.

Тексти

2-й клас:

Виноградар і змія

Один чоловік мав гарний виноградник. Біля виноградника лежала купа каміння, де жила велика змія. Якось виноградар побачив змію і надумав зробити їй добро. Узяв кухоль свіжого молока, приніс, поставив біля каміння і став оддалік – хотів побачити, що буде. Змія вилізла, випила молока і впустила в кухоль один золотий. Виноградар узяв кухоль із золотим і пішов собі. Відтоді щоранку носив він змії молоко і забирав по одному золотому. Так дружили вони багато років.

Якось виноградар покликав сина, майбутнього господаря, і розповів йому про змію, що її годував молоком. Почав і син носити молоко й забирати золоті. Одного разу він подумав: «У тій купі має бути багато золотих; краще вбити змію, розрити купу й забрати золоті, а не носити молоко та годувати ту змію».

Отаке надумавши, він узяв палицю і поніс змії молоко. Коли змія молоко випила, хлопець замахнувся і щосили вдарив її, але убити не зміг, відбив тільки шматок хвоста. Змія розгнівалася і вкусила хлопця. Він розпух і ледве дійшов додому. Батько спитав його, що сталось. Син розповів усе, як було, і через кілька днів помер.

Минуло багато часу, і якось прийшов виноградар до тієї самої купи каміння. Вилізла і змія. Виноградар їй каже:

- Давай знову дружити, як раніше дружили.

А змія йому відповіла:

- Чоловіче, не може відновитися колишня дружба. Поки ти бачиш синову могилу, а я – свого відбитого хвоста, ми не можемо стати друзями. Коли щось робиш, думай і про наслідки.

3-й клас:

Врятувала

Настуся із своєю подругою Парасею бігла в школу. І щоб не запізнитися, дівчатка знову ж таки пішли найближчою дорогою повз хату Сидора Кухаря.

Ідуть собі нерозлучні подруги, розмовляють стиха. Та тільки вони вийшли до цієї хати, аж гульк – попереду недалечко поспішає Микита Сороконіг і розмахує своєю торбою з книжками. Він теж у школу мчить. Микита ні на кого не звертає уваги, він навіть не дивиться нікуди вбік і не озирається. Прямує собі вперед...

Уже Микита проминав хату Сидора Кухаря... Аж ось через перелаз як стрибне рябий собака і просто на нього кинувся. Микита почав одбиватись торбиною, але собака не боїться, вишкірив білі гострі зуби та й кидається на хлопця.

Собака вирвав у Микити торбу, кинув на землю і знову налетів на хлопця. У бідного Микити не було нічого в руках, а собака стрибає навколо нього. Тоді Микита як заплаче, як закричить, як зареве на всю вулицю:

– Ой, рятуйте, люди добрі! Ой-ой-ой! – плаче Микита так жалібно, що Настуся не витримала і, як вітер, помчала рятувати товариша. Де та й сила взялась!

Налетіла Настуся на собаку та як бахнула рябого по голові, потім знову книжками, потім ногою межи очі. Перелякався собака і навтіки у двір, за хату. Сидить там і скиглить, а на вулицю вже й не біжить, боїться...

Тоді Настуся підняла торбинку з книжками, що одбила у собаки, і подала Микиті, втішаючи його, як дитину малу. Ще й присоромила: – На, та не плач. Великий, а собаки злякався. Герой!

Микита мовчки взяв торбину і побрів у школу. Лише один раз озирнувся, неначе не вірив, що то Настуся його оборонила від злого собаки.

У класі Настуся нікому жодного слова не сказала, як ревів на всю вулицю Микита. І Парасі наказала мовчати.

4-й клас:

Про Комарика Зюзя

– Жив на світі комарик Зюзя. Звичайнісінький собі комарик-дошколярник. Але дуже непосидючий і неслухняний.

– Всі комарики-дошколярники в комариному дитсадку слухаються виховательку Комарію Комарівну, не пустують, не бешкетують. А Зюзя слухатись не хоче.

Одного разу полетів комариний дитсадок на прогулянку до лісу. Летять гарненько парами. Комарія Комарівна попереду. Весь час озирається і навчає:

– Будьте, дітки, обережні! Не розлітайтеся! В лісі стільки всякої небезпеки...

А Зюзя, що летів, як завжди, позаду, без пари, на ті слова – аніякісінької уваги!

– Я сам все знаю! – І гайнув між кущів.

Та раптом – тиць у щось! І – приліпився. Хотів одліпитись, але ще більше заплутався. Ой леле! Та це ж павутиння. Його павук Павуло Павулович між кущами натягнув – на поживу чекає. Побачив він Зюзя, лапки радісно потер, захихикав:

– Хи-хи-хи! Попався! Дрібнота, правда, але на закуску для апетиту згодиться.

І вже йде, на павутинні погойдуючись, до Зюзі.

– Ой-ой! – закричав Зюзя. – Рятуйте!

Але Комарія Комарівна з дитсадком далеченько одлетіли, не чують.

Плаче Зюзя, репетує. А павук Павуло Павулович усе ближче та ближче...

Аж тут Комарія Комарівна обернулася:

– Де Зюзя?!

Комарики-дошколярники на всі боки роззираються. Нема неслуха. Зник. Повернули вони щодуху назад.

А павук уже лапу до Зюзі простягає.

– Ой-ой-ой! – відчайдушне заволав Зюзя. – Пропадаю!

Почула Комарія Комарівна. Почули комарики-дошколярники. Почули та вже й побачили.

– Не підлітайте, дітки, близько! Це небезпечно! Я сама! – загукала Комарія Комарівна і мерщій до Зюзі. Схопила за крильця, тягне щосили. Та не може його з липкого павутиння вирвати.

А павук наближається й наближається. Радий, задоволений!

– Зараз і вихователькою, і всім дитсадком пообідаю! Хи-хи-хи!

– Хлопчики й дівчатка! – вигукнув тут комарик Макарик. – Нумо всі гуртом! За лапки берімося швидше!

Взялися всі комарики-дошколярики за лапки, Макарик за виховательку вчепився. Та як смикнуть!

Вирвали Зюзю з павутиння.

Павучисько тільки щелепами клацнув з досади...

Тепер Зюзя не пустує, не бешкетує, у парі з комариком Макариком літає і міцно його за лапку тримає.

Слова

2-й клас:

Квас, бас, ананас, голос, клас, матрос, пес, овес, фокус, автобус, парус, кактус, волос, вус, ліс, компрес, барбарис, абрикос, лис, рис, карась.

Віз, таз, алмаз, газ, перелаз, мороз, паровоз, чорногуз, картуз, хмиз.

Кузня, в'язка, гніздо, низка, березка, кузька, вузько, грузько, слизько, Кузьма, візьми, казка, мотузка, приказка.

Голуб, клуб, дуб, зруб, хлібороб, зуб, біб, лісоруб, горб, тулуб, куб.

Кішка, чашка, шишка, кришка, петрушка, шашка, кашкет, дошки, мішки, волошки, каштан, підошва, душно, слухно, вишневий, рушник, черешні, рушниця.

Служба, дружба, наждак, можна, потужно, плужний, ліжко, доріжки, книжка, ріжки, ніжки, ложка, рогожка, кружка, стежка, стіжки.

Ягідка, борідка, знахідка, солодкий, швидкий, рідкий, швидко, будка, грудка, садки, загадка, кладка, вигадка.

Голубка, грубка, трубка, дубки, шибка, коробка, шубка, зубки.

Мед, мідь, гладь, дід, город, рід, лід, хід, сад, скарб, скороход, суд, бридкий, рідкий, вихідний, вудка, погляд, вид, одні.

Грип, суп, кріп, короп, липка, темп, тип, трап, Пилип, уступ, цап, вогко, легко, нігті, кігті, боротьба, молотьба, ходьба.

Галя, Оля, Толя, лялька, лящ, лякатися. Теля, чапля, школяр, футляр, орля, маля.

Кінь, кіт, іній, піч, гірка, сіль, ріг, Віра, тінь, пісні, сусід, гніздо, залізо.

Белград, лле, ранне, трете, життєвий, взуттєвий, востанне, ллеться, миттєвий, суттєвий, життєдіяльний.

Мазь, вихователь, вересень, учитель, паморозь, біленький, хлопець, магістраль, молодець, палець, палац, шприц, кварц, боєць.

Ательє, батальйон, бульйон, мільйон, монпансьє.

Льон, сьомий, сьогодні, сьорбати, льотчик, третьокласниця, рульовий, працьовитий, цьогорічний, у нього.

Гадюка, агрус, галявина, ганок, гедзь, горіх, дзига.

3-й клас:

Ведмідь, делікатний, чернетка, гербарій, секунда, скатертина, дисципліна, температура, вечеряти, керівник, понеділок, бетон, левада, черговий, календар, метушня, герой, медаль, печиво, горизонт, користь.

Велосипед, черешня, шеренга, гриміти, черевики, тривати, дрижати, стереже, деревина, абрикос, коридор, очерет, телефон, перерва, арифметика, криниця, лелека, кричати, глибокий, телеграма, крижаний, бригада, середній.

Блузка, берегти, садки, дубки, ложка, бризкати, боязкий, солодкий, м'ясорубка, лебідка, дужка, дошка, катушка, криветка, вигадка, дудка, крадіжка, домішка, бігти, нелегкий, бризкіт, гризти, колодка, заморозки.

Стежка, завдовжки, завширшки, вудка, губка, довідка, скребти, зарядка, звідки, зрідка, випрягти, замазка, мотузка, вокзал, зразковий, ліжко, коробка, жабка, навприсядки, арабський, виразка, в'язка, вогкий, зубки.

Сховати, спланувати, стривожити, сторгувати, склеїти, схуднути, скомбінувати, стемніти, спаяти, скинути, стерти, список.

Згинути, зчистити, зцідити, зшити, зміряти, зварити, злити, зсипати, зрізати, зв'язати, здути, змішати, знайти, зрадити, змужніти.

Розбити, роззброїти, розписати, розвідати, розгромити, розбудувати, розвантажити, розгладити, розчистити, роз'єднати, розказати.

Безсоння, безмежжя, беззубий, безбілетний, безсильний, безкрилий, безголосий, безхмарний, безаварійний, безлісний.

Збити, списати, розфарбувати, роззутися, скупатися, зсохнути, спускати, розминутися, розкроїти, зважити, роздати, безмоторний, розповідь, розщебетався, зламати, скінчити, схвилювати, безнадійний, безкозирка.

4-й клас:

Земля, межа, груша, парта, хуртовина, вежа, книга, куля, диня, діжа, круча, задача, площа, річка, трава, каша, криниця, вишня, мережа, зоря, площа, квітка, долоня, левада.

Честь, бандероль, розкіш, блакить, ніжність, галузь, мазь, подорож, туш, ніч, сіль, паморозь, міць, віддаль, радість.

Вельмишановний, жовтогарячий, білосніжний, чорнобровий, волелюбний, рожевоощокій, добродушний, глибоководний, широколистий.

Сільський, міський, донецький, гірський, ткацький, київський, ризький, черкаський, чеський, паризький, запорозький, прилуцький.

Хмельницька, Одеська, Львівська, Івано-Франківська, Сумська області.

П'ятдесят, дев'ятнадцять, сімдесят, п'ятсот, шістдесят, вісімдесят, шістсот, мільйон, вісімсот.

Тягнеш, печеш, береш, кажеш, радієш, мелеш, ідеш, маєш, молодієш, червонієш, думаєш, пишеш, залишаєш, ляжеш, стрибаєш, малюєш, доглядаєш.

Гориш, клеїш, сичиш, кричиш, спиш, стоїш, косиш, їдиш, носиш, летиш, тремтиш, довершиш, збільшиш, захистиш.

Незчутися, ненавидіти, непокоїтися, нехтувати.

Прилетіти, прискорити, прибудувати, присісти, приліпити.

Спекти, згубити, сточити, злити, склеїти, зносити, сформувати.

Кусається, родиться, коливається, висипається, боїться, піклується, навчається, котиться, зберігається, підписується.

Щоденно, щоранку, щовесни, щойно, щоразу, щонайбільше.

Вгору, вперед, вглиб, вверху, ввечері, вранці, влітку, вчора, вперше, вп'яте, вдалині, всередині, внаслідок.

Зверху, збоку, знизу, зранку, справа, скраю, зліва, ззаду, зранку, знедавна, заочі, смерком, спробунку.

Без краю, від ранку до вечора, з переляку, на відмінно, не з руки, раз у раз, час від часу, під час.

Зовсім, ліворуч, додому, додола, навмисно, впоперек, босоніж.

Якщо своєрідність опанування навички читання визначено у дітей старшого віку, то можна пропонувати тексти з підручників відповідно року навчання.

Букви

2-й, 3-й, 4-й класи:

А Б В Г Г Д Е Є Ж З И І Й К Л М Н О П Р С Т У Ф Х Ц Ч Ш Щ Ъ Ю Я

О А Ю Д Т Л М Х Г Ф Г Н П Б С Ц Т Ш Щ Ц Ъ Р Й И І Ч Т Д Н Ж Є С Е Є У
Ю Г К

а б в г г д е є ж з и і й к л м н о п р с т у ф х ц ч ш щ ъ ю я

б п в д в ф с з х л м и у и й н п т д ч т ц щ ш а о а я ю у к ж р ь ф е і і м п б т д н
х г г к ж з ш с

Якісний аналіз навички читання

Задля зручності та подальшого якісного аналізу навички читання кожного окремого учня, ми пропонуємо скористатись бланком-схемою.

ППП учня, клас	
Стан усного мовлення	<i>Звуковимова:</i> <ul style="list-style-type: none"> • наявність замін або неправильного вимовляння звуків • фонетично чисте мовлення <i>Зв'язне мовлення та лексико-граматична сторона мовлення:</i> <ul style="list-style-type: none"> • речення переважно прості непоширені • речення переважно прості поширені • речення аграматичні • речення граматично правильні
Спосіб читання	Буквами та складами Складами Складами та словами

	Словами
Темп читання	Повільний Середній Швидкий
Виразність читання	Мало інтоноване та монотонне Інтонаційно забарвлене, виразне
Правильність читання	Помилкове прогнозування закінчень та цілих слів Пропуски букв та складів Заміни та змішування букв, які позначають фонетично близькі звуки Заміни та змішування букв, звуки яких близькі за артикуляцією (місцем та способом творення) Заміни графічно схожих букв Додавання зайвих букв та складів Перестановки Недочитування Злиття або роз'єднання слів Спотворення, перекручування звукоскладової структури Читання переважно правильне містить окремі помилки Читання правильне, без помилок
Розуміння прочитаного	Неможливість переказу навіть за запитаннями Розповідь з порушеною послідовністю подій та не повним розумінням прочитаного Розповідь з правильно викладеною послідовністю подій та відповідними умовисновками

Має бути присутнім варіант матеріалу, який пропонується учневі, і варіант, у якому під час читання дитини вчитель має змогу фіксувати можливі помилки. Останній піддається ретельному аналізу. Після обстеження читання необхідно заповнити таблицю. Таким чином, вчитель отримує повну картину стану сформованості навички читання і в подальшому має змогу вибудувати свою роботу з тими учнями, яким це необхідно, відповідно до виявлених відхилень.

З такими параметрами, як виразність, спосіб та темп читання, на наш погляд, все достатньо зрозуміло, адже вчителі загальноосвітніх шкіл у своїй педагогічній роботі завжди зустрічаються з ними ще під час навчання дітей грамоті. Однак, вважаємо за необхідне, зупинитися на таких двох основних параметрах – це правильність читання і розуміння прочитаного. Більшості форм дислексії притаманною є велика кількість помилок, що ускладнює не лише технічний бік, а й безпосередньо негативно впливає на усвідомлення прочитаного. Цей параметр зазвичай найбільш яскраво виражений.

Наведемо приклади помилок:

- *помилкове прогнозування*, наприклад: кінчається – скінчилась, жив – жили, справедливий – справедливим, горіх – горішок, господиню – господариню, чорногуз – чорновик, доріжка – дірка, бридкий – будинки, кружка – курка, магістраль – магічний, садки – садити, палац – палець, кварц – квас, моїх – моїм, дубки – думка, паровоз –

пароплав, твоє – твоя, кашкет – каштан, пісні – пісня, країною – україною, цар – час, кріп – грім, дівчатка – дівчинка, озирається – озивався, боїться – боявся, кидається – кинувся, нього – його, хату – хати, торбинку – торбу, побрів – побіг, зшити – жити, зв'язати – зв'язувати, розчистити – розчитати, безбілетний – безбілійний, розповідь – розповіді;

- *пропуски букв та складів*, наприклад: паморозь – амороз, вересень – вереснь, зруб – руб, випала – випла, алмаз – алаз, плужний – пужний, солодкий – солодий, бридкий – брикий, чорногуз – чергуз, скороход – скород, монпансьє – монпаньє, позаздри́в – позадри́в, багатство – багаство, хоч – оч, фокус – фоус, одинака – одинка, ожени́ти – ожни́ти, зостанешся – зостанеша, во́гко – во́го, поверну́ся – поверу́с, дру́гий – ру́гий, Галя – гля, Насту́ся – нату́ся, заморзки – заморози, своєю – воєю, просто – протó, пода́ла – подла, озирну́вся – озу́вся, черешня – целеня, перерва – пере́ва, завширшки – завшки, вокзал – вокал, стриво́жити – триво́жити, роззбро́їти – розро́їти, безлі́сний – безлі́ний, зва́жити – ва́жити, розщебетався – розщебетася;

- *заміни:*

- заміни та змішування букв, які позначають фонетично близькі звуки, наприклад: двір – твір, сидить – ситить, жодного – шодного, злого – сло́го, волохатий – вологатий, гри́б – грип, фокус – вокус, ходьба – годьба, коробка – корубка, коробка – горобка;

- заміни та змішування букв, звуки яких близькі за артикуляцією (місцем та способом творення), наприклад: кручі – круці, враз – враж, боротьба – боротка, галявина – гаявина, чим – щим, військо – війско;

- заміни графічно схожих букв, наприклад: розмахує – розмохує, Сидора – Судора, тоді – гопі, потім – потіл, торбиною – порбиною, ворога – ворота, боротьба – баратьба, наждак – наждаж, рідкий – рідний, дома – по́ма, зуб – зур, шишка – шипка;

- *додавання зайвих букв та складів*, наприклад: зробиш – збробиш, Белград – Блелград, компрес – комперес, вишневий – швишневий, військо – війського, одруження – обдруження, державою – дудержавою, куб – букуб, овес – вовес, вдома – водома, кордону – кородону, грузько – гурузько, загадка-загардка, хлопець – холопець, третьокласниця – третокласниця, рідкий – рідникий, доходить – дошходить, бас – байс, слизько – силизько, барбарис – барабарис, багатство – багатовство, торбою – торботою, скиглить – скриглить, скатертина – складертина, вечеряти – вечерняти, садки – садики, коробка – коробака, спланувати – спаланувати, згинути – згринути, розказати – розклазати;

- *перестановки*, наприклад: рушаю – рашую, скаржився – скражився, агрус – аргус, голубка – голубак, біду – дібу, легко – легок, хоч – чох, вдома – двома, скарб – краб, із – зі, Сороконіг-сокороніг, Сороконіг – сорокогін, дрижати – диржати, зсохнути – зхонути, безкозирка – безкоризка, двір – трів, тоді – доті, зсипати – зписати, двір – дрів, він – ні дубки – будки, таки – тика, мчить – мичть, та не – на те, пишеш – шипеш;

- *недочитування*, наприклад: ательє – атель, моїм – мої, темп – тем, цілою – ціло, кордону – кордон, одинака – одинак, кігті – кігт, межі – меж, навтіки – навтік, ногою – ного, Парасі – парас, один – од, розминутися – розминутити, товариша – товариш, вірив –

вір, розминутися – розминути, розщебетався – розщебетав, Настуся – Настус, Парасі – Парис, школу – шко;

- *злиття або роз'єднання слів*, наприклад: мене ж – ежне, керуй – керу й, зробиш – зроби ж, нелегкий – не легкий, лебідка – ле бідка, вірив що – віриш, ...запізнитися дівчатка – запнізтативчатка, рожевощокій – рожево щокій, добродушний – добродушний, глибоководний – глибоко водний, щонайбільше – що найбільше;

- *спотворення, перекручування звукоскладової структури*, наприклад: скарг – скрег, позаздрив – прозарив, якраз – якзав, сів – від, компрес – комдурс, тулуб – гтруб, підошва – підштов, рушниця – рубія, стежка – серка, будка – бурдва, старий – трарий, тулуб – дупулуб, батальйон – багано, дзига – гвід, скарг – крарг, кварц – крац, торбиною – одбирно, скиглить – клигить черевички – церевоти, ложка – сонка, сховати – хловати, безголосий – безгострой, безнадійний – безманий, скатертина – ратертина, зарядка – взядка, стерти – стреби.

Необхідно зосередити увагу на таких випадках, що також відносять до дислексії: коли дитина читає переважно правильно, однак прочитане не розуміє. З'ясувати рівень розуміння прочитаного можна не лише спираючись на вміння дитини переказувати, а й за допомогою питань до прочитаного тексту. Саме тому ця частина обстеження є не менш важливою, ніж визначення характеру та типології помилок під час читання.

Повний та якісний аналіз за запропонованою вище методикою обстеження навички читання дає можливість правильно кваліфікувати порушення і визначити подальшу стратегію надання допомоги. Важливим є співставлення результатів виконання кожного з завдань з метою виявлення закономірностей прояву помилок у контексті різного за складністю і величиною лексичного матеріалу, що у подальшому дає змогу обрати правильну послідовність подолання недоліків у контексті нижче розглянутих видів дислексії.

Види дислексії та методика її подолання

Дислексія – це специфічні труднощі в оволодінні навичкою читання, обумовлені *недорозвиненням вищих психічних функцій*, які беруть участь в реалізації процесу читання. За ступенем тяжкості порушення процесу читання в логопедії прийнято розрізняти дислексію (частковий розлад навички) і алексію (повну неможливість опанувати навичку або її втрату). Дислексія (алексія) може спостерігатися ізольовано, однак частіше вона супроводжує порушення писемного мовлення – дисграфію. У спеціальній літературі відповідно до порушеного механізму виділяють різні види дислексії.

Фонематична дислексія

При фонематичній дислексії на перший план виступають заміни звуків, подібних за акустико-артикуляційними ознаками (дзвінких-глухих, свистячих-шиплячих і т. д.). В інших випадках відзначається побуквене читання, спотворення звуко-складової структури слова (додавання, пропуски, перестановки звуків і складів).

Фонематичний слух – це вміння розрізнити *звуки мовлення*.

З метою ефективно організації корекційної роботи, ще під час планування та добору завдань, вчителю, на нашу думку, необхідно дотримуватися послідовності визначених етапів становлення фонематичних процесів, відповідно до психолінгвістичної періодизації розвитку мовлення:

1) фонематичне сприймання (визначення наявності або відсутності звука);

2) фонематичні уявлення (головною умовою виконання завдань є абсолютне виключення артикулювання слів дитиною, а також виключенням опори на слухове сприймання. Тобто дитина має виконувати завдання без проговорювання, абсолютно мовчки, спираючись лише на образ слова);

3) звуковий аналіз у зовнішньому плані, тобто визначення кількості, послідовності, місця звуку у слові з опорою на слухове сприймання слова, що вимовляється педагогом (що є легшим варіантом завдання), або дитиною (більш складний варіант завдання, за умов, коли дитина має недоліки вимовної сторони);

4) звуковий синтез у зовнішньому плані, тобто поєднання звуків та утворення з них слів (тут можливе використання і зорової опори (пропонуються букви), але обов'язково з проговорюванням, називанням відповідних звуків);

5) звуковий аналіз у внутрішньому плані (тобто без опори на слухове сприймання слова, без будь-якого проговорювання чи то артикулювання, виключно за уявленням);

6) звуковий синтез у внутрішньому плані – поєднання звуків та утворення з них слів з використання лише зорової опори (пропонуються букви), але обов'язково без проговорювання).

Розглянемо зміст методики, що спрямована на розвиток фонематичних процесів більш детально

На першому корекційному етапі основною умовою виконання завдань з розвитку фонематичних процесів є їх виконання дитиною без опори на власне вимовляння. *Робота на заняттях має спрямовуватися на розвиток фонематичних процесів на основі еталонного вимовляння дорослого* (фонематичне сприймання, звуковий аналіз та синтез). Під час роботи над розвитком фонематичного сприймання, простих форм аналізу та синтезу матеріал пропонується лише з еталонного звучання педагога, максимально уникаючи впливу недоліків вимовляння учнями. До завдань на початковому етапі мають входити найпростіші для сприймання та оперування звуки, звукові комплекси та слова (від односкладових до складніших за будовою – дво-, три- й чотирискладових). Матеріал має плавно та поступово насичуватися складними для вимовляння фонемами. Таким чином, удосконалення фонематичних процесів відбуватиметься за рахунок поступового розвитку фонематичного сприймання за допомогою опори на правильну вимову дорослого.

На другому корекційному етапі роботу має бути спрямовано на формування фонематичного сприймання (з опорою на еталонну вимову педагога), звукового аналізу й синтезу (з опорою на власну вимову дитини) та фонематичні уявлення. На другому корекційному етапі під час роботи з розвитку фонематичного слуху основним стає матеріал, що містить звуки, які діти вимовляють неправильно (якщо такі наявні). Виконуючи завдання з розвитку звукового аналізу та синтезу, діти спираються на власне артикулювання. Такий принцип добору матеріалу та виконання завдань зумовлений тим, що в цей період корекції вимова учнів уже певним чином скомпенсована, більшість раніше неправильно вимовлюваних фонем перебуває на етапі активної автоматизації й вимагає постійного залучення уваги до них дитини. Це не є занадто складним та непосильним завданням для молодших школярів. Таким чином, підвищення складності завдань має відбуватися не лише за рахунок ускладнення самого матеріалу, а й за рахунок зміни опори під час роботи з ним.

На третьому корекційному етапі роботу має бути спрямовано на вдосконалення фонематичних процесів і уявлень – звукового аналізу та синтезу – лише за уявленням (без залучення слухової та артикуляційної аналізаторних систем). На цьому етапі матеріал до завдань з розвитку фонематичних процесів має бути максимально насиченим складними для вимовляння звуками, а також багатоскладовими словами зі збігом приголосних. Такі спеціально створені умови вимагають достатньо високого рівня концентрації уваги до фонемного складу слів, скомпенсованості недоліків звуковимови та певного рівня сформованості

фонематичних процесів. Розвиток та вдосконалення останніх відбувається за рахунок зміни умов виконання уже звичних завдань. Так, під час виконання звукового аналізу слів для дітей залишатиметься провідною єдина опора – власне уявлення про звуковий склад слова.

Завдання до кожного етапу мають бути дібрані за принципом поступового ускладнення і містити конкретний лексичний матеріал відповідно до індивідуального характеру порушень (насичений звуками, сприймання яких потерпає), що забезпечить високу гнучкість методики та, відповідно, сприятиме її ефективності.

Вправи для подолання фонематичної дислексії

Методичний коментар: перш за все роботу має бути спрямовано на розвиток фонематичних процесів (сприймання, уявлення) та звукового аналізу й синтезу (з опорою на мовлення педагога, з підключенням власної вимови, за уявленням).

Перший тип завдань – формування фонематичного сприймання

Аналогічні завдання з поступовим ускладненням матеріалу (від звуку, складу – до одно-, дво-, три- чотирискладових слів) необхідно використовувати під час корекційно-розвивальної роботи на відповідному етапі.

Вправа «Впіймай слово»

Мета: формування фонематичного сприймання

Завдання: виокремлення на слух заданого слова з-поміж слів, схожих за лексичним значенням, а також слів, схожих за звучанням.

Інструкція: плесни в долоні, коли почуєш слово **дощ**.

Слова: *хмара, ліс, весна, борщ, весна, дощ, зошит, куц, річка, хвоц, чоботи, дощ, калюжа, дощ, вода.*

Вправа «Впіймай звук»

Мета: формування фонематичного сприймання

Завдання: виокремлення на слух заданого звуку з-поміж інших звуків (далеких та близьких за акустико-артикуляційними ознаками).

Інструкція: я буду називати звуки, а ти будеш ловити лише звук «...». слухай уважно, коли почуєш звук «...» – «лови» його, плескай у долоні.

Звуки:

[С] – а о с и е у с і у е а а с с о и с и е

[А] – і е а и і о і е у у а и е і а о і е а

[Л'] – л л л л' л л л л' л л л л' л л л л

[С] – с ш з с ц ч с ж з ц с ш ш с щ ц с

[Ж] – ж з з дж ж ч щ ж з ш ж ж ш з ч ж

[П] – п б д п' в б п б п п' п' п п б б п

Вправа «Впіймай склад»

Мета: формування фонематичного сприймання

Завдання: виокремлення на слух заданого складу з-поміж інших складів (далеких та близьких за акустико-артикуляційними ознаками)

Інструкція: я буду називати склади, а ти будеш ловити лише склад «...». слухай уважно, коли почуєш склад «...» – «лови» його, плескай у долоні.

[СУ] – са шу зу са ци чу су жо зе ці со ше ши си ца су

[АК] – ла ак ло ал ак кла га ак іг уг ак ог

[ШЕ] – еш же ше зе зе ше дже еш же че ще же зе ше же еш же ше зе че

Вправа «Впіймай слово зі заданим звуком»

Мета: формування фонематичного сприймання

Завдання: виокремлення на слух заданого звуку у слові.

Інструкція: я буду називати слова, а ти лови лише ті, де є звук «...». слухай уважно, коли почуєш звук «...» у слові – «лови» його, плескай у долоні.

[О] дорога, мир, дім, сорока, кіт, сова, вінок, опосум, пар, родина

[І] сім, блакитний, підкова, сірий, зоопарк, хижак, ніч, собака, піч.

[Н] кінь, лопата, носоріг, мука, нива, калина, лапа, лампа, малина, ноги, ніс, пісок, горобина, бігати, машина, Микола, камінь, мак.

[Р] ракета, рик лапа, кора, вовк, баран, клавіші, лицар, відро, клей

[З] салат, злива, слива, салют, зірка, слизько, шия, казка, мотузка, синій, змія, коса, коза, басейн, базар, овес, пес, жирафа, зозуля, кажан, жердина, замок.

[Ш] шишка, чорний, жолудь, щавель, пшоно, качка, кішка, джміль, кошик, жменя, шланг, жаба, шафа, жага, щука, жетон, шезлонг, штанга, чашка.

[К] клоун, гладіолус, гава, пакет, камінь, вагон, ховрах, килим, молоко, паска, виделка, гудзик, праска, парасоля, гедзь, зозуля, кавун, гриб, хижак.

[ДЖ] дзижчить, джміль, драбина, баклажан.

Вправа «Покажи слово»

Мета: формування фонематичного сприймання

Завдання: розрізнення на слух слів-паронімів.

Інструкція: я буду називати предмети, а ти – де це намальовано (для виконання пропонується серію спеціально дібраних картинок із словами-паронімами).

Другий тип завдань – формування фонематичних уявлень

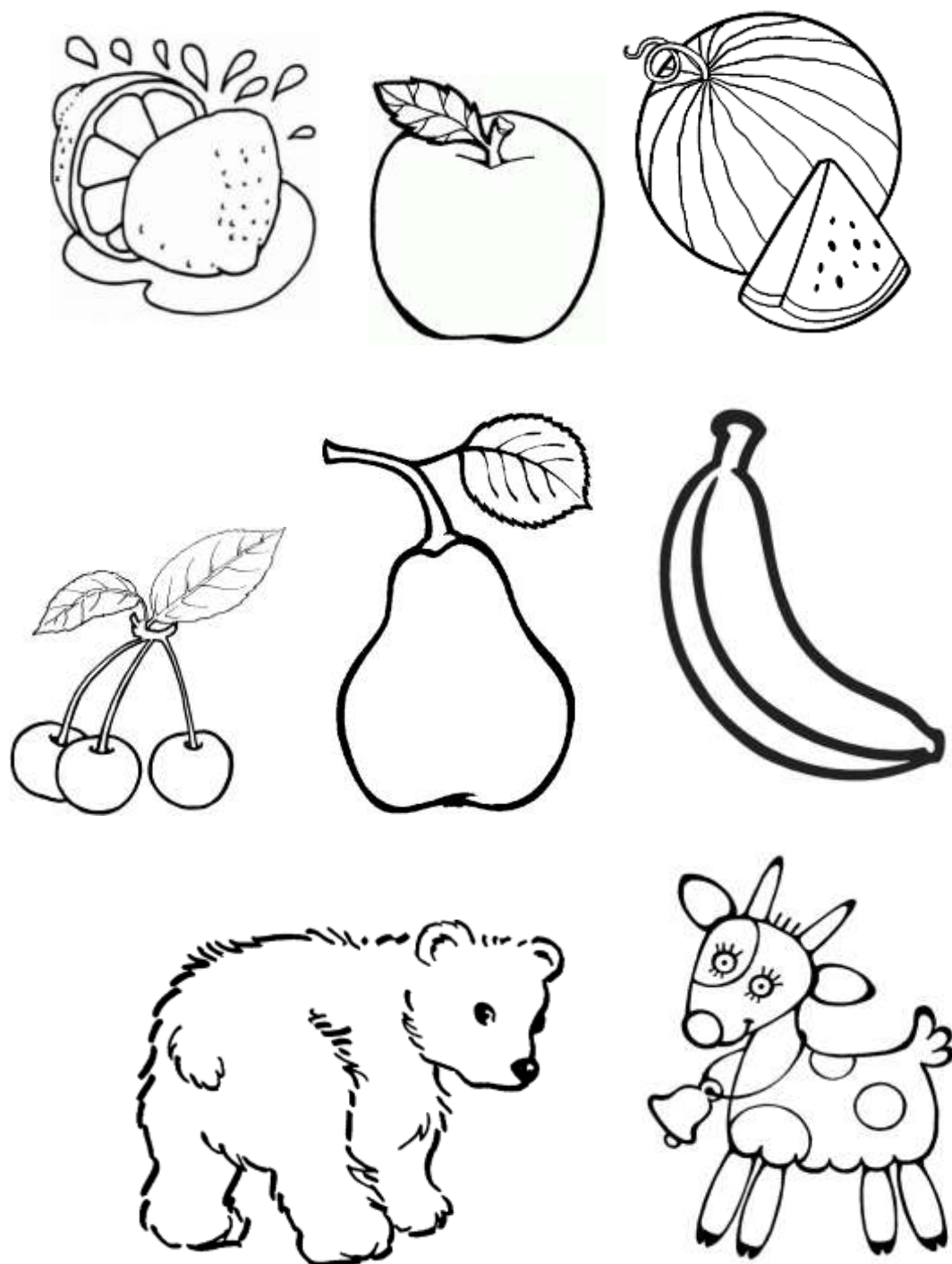
Вправа «Знайди слово»

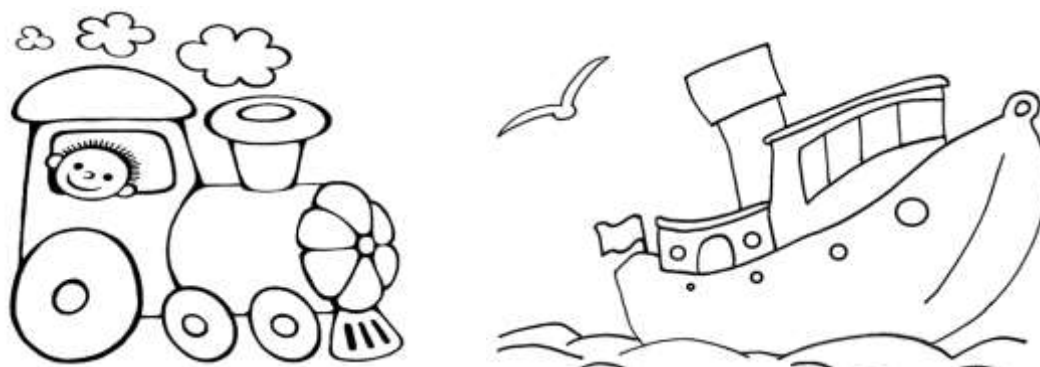
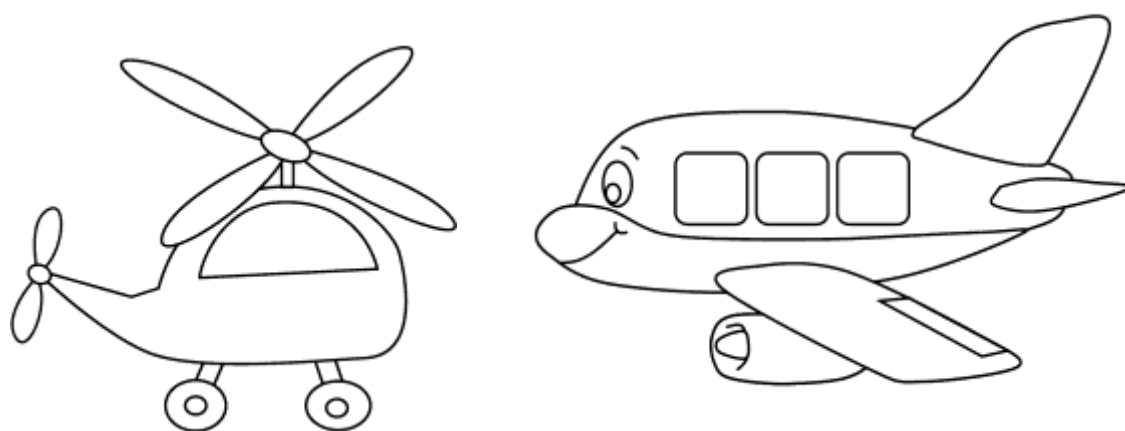
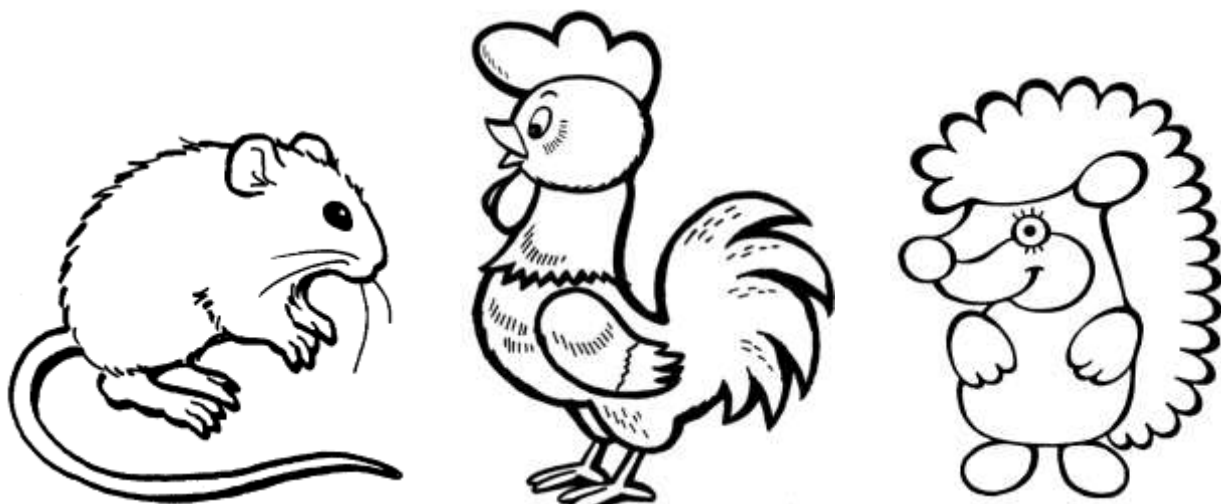
Мета: формування фонематичного уявлення

Завдання: знаходження (**мовчки**) зображення предмету, назва якого містить заданий звук, а потім розфарбування картинки (під час знаходження потрібного малюнку дитинка має надути щічки, або закусити кінчик язичка, з метою уникнення опори на власне артикулювання. Малюнки пропонуються дитині без їхнього називання педагогом. Звісно, що після того, як дитина віднайшла правильне зображення та

переходить до його розфарбовування надувати щічки або закушувати язичок вже немає потреби).

Інструкція: подивися уважно на картинки. Надуї щічки. Покажи, в якому слові є звук **К** (Ш, М, Б, тощо)? А тепер назви його (перевіряємо правильність виконання завдання). Давай тепер розфарбуємо:

Вправа «Будиночки для слів»

Мета: формування фонематичних уявлень.

Завдання: диференціація слів відповідно до їх звукового складу.

Інструкція: ось два будиночки. В одному живуть слова зі звуком Ж, в другому – зі звуком З. Розклади предмети в потрібні будиночки (аналогічно на звуки р–л, т–д, п–б, ч–ц) (для виконання пропонується серія спеціально дібраних картинок із заданими звуками у різних позиціях).

Вправа «Придумай слово»

Мета: формування фонематичних уявлень.

Завдання: добір слова на заданий звук.

Інструкція: придумай слова, у яких є звук С; Ш; Р; Б; М, тощо.

Третій тип завдань – формування звукового аналізу та синтезу

(спочатку у зовнішньому плані:

а) з опорою на правильну вимову педагога;

б) з опорою на власне вимовляння,

потім – у внутрішньому).

Вправа «Який звук останній»

Мета: формування звукового аналізу у зовнішньому плані (потім – у внутрішньому).

Завдання: визначення останнього звуку у слові на основі виконання звукового аналізу.

Інструкція: назви останній звук у слові.

Слова: бік, ніс, вода, дзеркало, вогонь, скеля, пісок, тиріг, ворона, мотоцикл, палац, скорпіон, вітерець (слова називає педагог).

Слова: вовк, рука, слон, палець, слива, помідор, корабель (слова пропонуються у вигляді відповідних картинок та не проговорюються ані педагогом, ані дитиною).

Вправа «Який звук перший»

Мета: формування звукового аналізу у зовнішньому плані (потім у внутрішньому плані).

Завдання: визначення першого звуку у слові на основі виконання звукового аналізу.

Інструкція: назви перший звук у слові.

Слова: лампа, акула, їжак, ховрашок, ранок, зошит, щавель, яблуко, колодязь, листок, сила, коліно, гілка, тава, матрос, алича (слова називає педагог).

Слова: хліб, кавун, акваріум, вікно, шланг, лікар, черепаха, жаба, комар, вудка, джміль (слова пропонуються у вигляді відповідних картинок та не проговорюються ані педагогом, ані дитиною).

Вправа «Порахуй звуки»

Мета: формування звукового аналізу у зовнішньому плані (потім у внутрішньому плані).

Завдання: визначення кількості звуків у слові на основі виконання звукового аналізу.

Інструкція: визнач, скільки звуків у слові.

Слова: сік, синиця, сова, ворог, ніс, корова, чай, крокодил, коридор (слова називає педагог).

Слова: мак, вогонь, кінь, їжак, квітка, папір, самокат, сіно, синиця, прапорець. (слова пропонуються у вигляді відповідних картинок та не проговорюються ані педагогом, ані дитиною).

Вправа «Звуки по черзі»

Мета: формування фонематичного аналізу у зовнішньому плані (потім у внутрішньому плані).

Завдання: визначення кількості та послідовності звуків у слові.

Інструкція: з яких звуків складаються ці слова? Назви їх.

Слова: сік, сова, білка, зима, синиця, береза, прапор (слова називає педагог).

Слова: мак, слон, ліс, квітка, папір, самокат, жирафа, ворона, велосипед (слова пропонуються у вигляді відповідних картинок та не проговорюються ані педагогом, ані дитиною).

Вправа «Слова до букви»

Мета: формування звукового аналізу (у зовнішньому плані/ у внутрішньому плані).

Завдання: визначення у словах, що сприймаються на слух наявності або відсутності заданого звуку.

Інструкція: відбери тільки слова із звуком ... , порахуй кількість відібраних слів.

Методичний коментар: більш складними варіантами цього завдання є зміна стимульної основи:

- дітям демонструють картинки, вони самостійно називають слова та визначають наявність чи відсутність необхідного звуку;
- аналогічно виконують завдання на рівні уявлень: учень переглядає картинку та із затиснутим між зубами язичком, або з надутими щічками (з метою виключення будь-якого артикулювання) виконує завдання, педагог не озвучує слова.

Вправа «Склади нове слово»

Мета: формування звукового аналізу та синтезу.

Завдання: виділення у кожному із запропонованих слів останнього звуку (розглядання картинок та самостійне називання кожної; розглядання картинок мовчки, за необхідності з затиснутим між зубками язичком). Утворення нового слова з отриманих звуків. Перевірка відповіді шляхом співставлення варіанту дитини із заздалегідь підготованим педагогом малюком.

Інструкція: подивись на картинки, визнач останній звук кожного слова та утвори з цих звуків нове слово.

Слова:

Пес, сіно, дім – сом.

Клен, піаніно, прапор, троянда – нора.

Ставок, ложка, дуб, корова, банан – кабан.

Ніс, коло, базар, зерно, сік, рука – сорока.

Вправа «Знайди слово до схеми»

Мета: формування звукового аналізу за уявленнями.

Завдання: добір із запропонованих варіантів слова, яке відповідає певній звуковій схемі.

Інструкція: знайди з-поміж слів таке, що відповідає намальованій звуковій схемі, наприклад: — ● ==

Вправа «Дивослово»

Мета: формування фонематичних уявлень, звукового аналізу та синтезу.

Завдання: добір слова на кожен звук, який входить до складу слова–назви малюнка (логопед озвучує назву; педагог демонструє малюнок, назву якого діти проговорюють самостійно; дитина розглядає малюнок мовчки)

Інструкція: придумай слова, що починаються на перший, потім на другий та на третій звук слова.

Наприклад:

П А Р – парта (постіль, паровоз, приклад), ананас (абрикос, артист, автобус), розетка (роги, рукава, рукавиці, ромашка).

К Р А Н – колір (корабель, крокодил, карась), радіо (редиска, Роман), апельсин (аптека, арена, Артемон), ножиці (новини, нитки).

В Е С Н А – вовк (ворота, ворог, вода), електропоїзд (електрика, електроніка), садок (сир, син, соловей), носоріг (намисто, нога, нота), акваріум (акула, айстра, актор).

Вправа «Полікуй текст»

Мета: формування звукового аналізу та синтезу, фонематичних уявлень.

Завдання: добір пропущених літер у слові (дітям дають надрукований текст із пропущеними літерами (кількість пропусків варіюється залежно від замінь, які допускає дитина), пропуски позначаються рисками або крапками).

Інструкція: встав пропущені букви у слова.

Наприклад: злякана дів..инка шви..ко пі..ла крут_ю сте..кою.

Методичний коментар. Заповнення пропусків розвиває здатність охоплювати швидко, одним поглядом усе слово, одночасно співвідносячи його перші й останні літери в єдиному зоровому образі.

Вправа «Розшифруй слово»

Мета: формування складового аналізу та синтезу.

Завдання: відбір необхідного слова серед карток із зображенням предметів, на основі перестановки у правильній послідовності заздалегідь переплутаних педагогом складів.

Варіанти виконання вправи:

- переплутані склади називає педагог, а дитина тим часом їх розглядає;
- дитина прочитує надруковані склади самостійно голосно;
- дитина лише прослуховує склади без зорової опори та запам'ятовує їх.

Інструкція: склади переплутались. Прочитай (або прослухай) склади та зміни їх розташування так, щоб утворилось слово.

Наприклад:

Ран ба – баран, ро пе – перо, ло со вей – соловей, мо зи ро во – морозиво, че ви ре ки – черевики, сні вик го – сніговик, ро во на – ворона.

Вправа «Звуковий кросворд»

Мета: розвиток звукового аналізу.

Завдання: утворення слова на основі аналізу звукового складу слів.

Інструкція: назви кожен третій (перший, другий, останній) звук і виклади відповідну букву. Яке слово утворилось.

Варіанти виконання завдання:

- дитині демонструють картинки, але слова вимовляє дорослий;
- дитина розглядає малюнки та самотійно проговорює слова;
- учневі пропонують картинки і він мовчки, за необхідності із закушуванням кінчика язика, виконує завдання.

Наприклад:

кожен перший звук: Ластівка, Електричка, Вода – Л Е В;

кожен третій звук: коРабель, крОпива, каБан, крОсівки, кіТ – Р О Б О Т.

Вправа «Виправ помилки»

Мета: формування контролю з опорою на фонематичні уявлення.

Завдання: пошук та виправлення помилок у друкованих словах.

Інструкція: серед надрукованих слів є слова з помилками. Знайди та виправ їх.

(Аналогічним чином можна пропонувати згодом і невеличкі тексти, в окремих словах яких теж треба знайти та виправити помилки).

Семантична дислексія

Семантичну дислексію також називають «механічним читанням», оскільки при цій формі порушується розуміння прочитаного слова, фрази, тексту при правильній техніці читання. Порушення розуміння речень може виникати як при поскладовому, так і при синтетичному читанні.

Вправи для подолання семантичної дислексії

Вправа «Щоб речення зрозуміти — слова треба розділити»

Мета: формування звуко-буквеного аналізу на рівні слів і речень на основі зорового сприймання.

Завдання: поділ слів у реченні, які надруковано разом.

Інструкція: розпізнай слова у поданому ряді букв.

Наприклад: СОНЦЕЯСНЕЄВСТАЄБУДЕДЕНЬГАРЯЧИЙ.

БДЖОЛАМАЛААЙТАПРАЦЮЄ.

(Сонце яснее встает – день будет жаркий.

Бджола мала, а й та працює.)

Вправа «Покажу словечко — знайдіть його містечко»

Мета: формування звуко-буквеного аналізу, операції співставлення на основі зорового сприймання.

Завдання: пошук речення, що містить слово, написане на дошці або демонстраційній картці.

Інструкція: прочитай уважно текст. Знайди речення, в якому є слово, що написане на дошці.

Вправа «Знайди слово»

Мета: формування звуко-буквеного аналізу, операції співставлення на основі зорового та слухового сприймання.

Завдання: швидко знаходження одного-трьох слів у тексті. Спочатку ці слова пред'являються візуально, потім — на слух. Бажано, щоб ці слова зустрічалися в тексті по кілька разів.

Інструкція: відшукуй задані слова, обводь їх.

Методичний коментар. Особливо корисна ця вправа в тому випадку, якщо дитині послідовно пропонувати різні слова в тому самому тексті і при цьому просити зробити це в максимально швидкому темпі, фіксуючи затрачений час за допомогою секундоміра. Виконуючи такі завдання, дитина поступово переходить від простого перегляду тексту до певного поєднання перегляду з елементами осмисленого прочитання тексту і запам'ятовування деяких його слів, тому що це може знадобитися для їхнього наступного пошуку.

Вправа «Встав пропущене слово»

Мета: формування звуко-буквеного аналізу на основі зорового сприймання і фонематичних уявлень.

Завдання: добір пропущених слів у реченні (тексті).

Інструкція: прочитай текст, визнач, яких слів не вистачає і встав їх.

Методичний коментар. Ця вправа розвиває здатність одночасно з технікою читання здійснювати аналіз тексту.

Вправа «Склади речення з окремих слів»

Мета: формування звуко-буквеного синтезу на основі зорового сприймання і фонематичних уявлень.

Завдання: написання речень на смужках паперу, розрізання у такий спосіб, щоб на кожному відрізку залишилося лише одне слово, складання речень.

Інструкція: склади окремі слова так, щоб одержати зв'язне осмислене речення.

Вправа «Читай текст через слово»

Мета: формування зорової уваги, звуко-буквеного аналізу на основі зорового сприймання.

Завдання: читання через кожне друге слово.

Інструкція: читай, пропускаючи кожне друге слово.

Методичний коментар. Ця вправа, по-перше, вносить різноманітність у нудний для дитини процес читання, по-друге, створює відчуття швидкості читання, по-третє, підсилює довільну увагу в процесі читання через необхідність додатково регулювати вибір слів, що читаються, і, по-четверте, сприяє розвитку активності очей дитини завдяки постійному чергуванню швидких і повільних рухів очей.

Вправа «Незвичайне читання слів»

Мета: формування зорової уваги, звуко-буквеного аналізу на основі зорового сприймання.

Завдання: прочитування слова у незвичайному порядку.

Інструкція: прочитай перше слово у вправі послідовно, друге — починаючи з кінця, третє — послідовно, четверте — починаючи з кінця знову і т.д.

Методичний коментар. Багаторазово змінюючи дві принципово різні тактики читання: цілісну щодо слів, які читаються у звичайний спосіб, і неминуче фрагментарну, політерну щодо слів, які читаються навпаки, — дитина чітко усвідомлює їхню специфіку й відмінності; крім того, після зіткнення з важчим зворотним читанням у дитини формується установка на те, що звичайне читання — це порівняно нескладна, цілком посильна для неї справа.

Вправа «Розділи слова»

Мета: формування семантичного рівня сприймання, звуко-буквеного аналізу на основі зорового сприймання і фонематичних уявлень,

Завдання: розрізнення слів і безглуздих сполучень літер: 20-30 карток, що містять

написані слова (наприклад: дорога, метро), а також — псевдослова, тобто безглузді сполучення літер (наприклад: олубет, вунка).

Інструкція: розглянь картки та визнач, які з них можна назвати словами і поклади їх ліворуч, а які — лише набір літер і поклади їх праворуч.

Методичний коментар. Ця вправа розвиває здатність швидко виділяти зміст прочитаного, а при багаторазовому її виконанні — поєднати побуквене сприймання слова з його змістом.

Вправа «Що зайве?»

Мета: формування зорової уваги і операції смислового аналізу на основі зорового сприймання.

Завдання: читання віршів, а потім невеличких текстів, де є такі слова (або речення), що не підходять за змістом.

Інструкція: прочитай та визнач слова або речення, що не підходять за змістом, закресліть їх.

Наприклад:

1. На березі річки, що крутилася поміж крутих схилів, у дуплі старезного дуба жили дві білочки. Щоранку, з першими промінцями сонця, вони вистрибували на найвищі гілочки, розминаючи свої крильця, і вмивалися росою. Білочки озиралися навкруги та віталися зі своїми сусідами: величезним сімейством комах, парою жовтокрилих метеликів та чорномордим кротиком, який, щоб привітатися, висовував носика зі свого підземного будиночка.

2.

У садочку, біля квочки,
посідали скрізь рядочком
золотенькі, червоненькі
наче м'ячики пухкенькі,
не дівчата, не хлоп'ята,
а малесенькі курчата.

В. М. Ільяна

Вправа «Вірші-плутанки»

Мета: формування зорової уваги і операції смислового аналізу на основі зорового сприймання.

Завдання: читання вірша, що потребує перестановки слів відповідно до змісту.

Інструкція: прочитай та визнач слова або речення, що не підходять за змістом, закресли їх.

Наприклад:

Хто у річці живе? –

Мак,

На городі росте? –

Рак.

Хто копитами б'є? –

Лінь,

Працювати не дає –

Кінь.

А травичку вкриває –

Коза,

Під берізкою пасеться –

Роса.

Молочком ласуватиме –

Кріт,

Дім підземний будуватиме –

Кіт.

Чудернацькі та дивні слова

Переплутались – от вже дива!

В. М. Ільяна

Аграматична дислексія

При **аграматичній дислексії** відзначається неправильне прочитання відмінкових закінчень іменників і прикметників, форм і часів дієслів, порушення узгодження частин мови в числі, роді, відмінку та ін.

Вправи для подолання аграматичної дислексії

Вправа «Знайди закінчення»

Мета: формування операції аналізу слова, з яким узгоджується наступне; ймовірного прогнозування на основі зорового сприймання.

Завдання: добір закінчень слів.

Інструкція: прочитай подані слова, поміркуй, яких закінчень не вистачає, для цього уважно розглянь слово, що слідує за недописаним.

Наприклад: Гарн... пісня, біл... гуска,
яскрав... сонечко, дружн... учні.

Вправа «Склади прислів'я»

Мета: формування зорової уваги, операцій смислового аналізу і ймовірного прогнозування на основі зорового сприймання.

Завдання: постановка слів у правильному порядку з метою утворення відомого прислів'я.

Інструкція: читай і переставляй слова так, щоб вони утворили відоме прислів'я.

Наприклад: читає той Хто знає багато все (Хто багато читає, той все знає.)

Вправа «Утвори за зразком»

Мета: формування навички змінювати слова з опорою на зорове сприймання.

Завдання: утворення прикметників від іменників за зразком.

Інструкція: уважно подивися на зразок і змінюй слова у такий самий спосіб.

Наприклад: дерево — дерев'яний; солома — солом'яний; трава — трав'яний;
кропива — кропив'яний; вовна — вовняний; глина — глиняний.

Вправа «Читай другу половину слова»

Мета: формування уміння зосереджувати зорову увагу на другій половині слова, навички послідовного буквеного його аналізу.

Завдання: читання слів за умови ігнорування першої їх половини; уявна лінія поділу проходить приблизно посередині слова, абсолютна точність необов'язкова

(спочатку можна запропонувати варіант із навмисним закриванням першої половини слова).

Інструкція: читай кожне слово, починаючи з другої його половини.

Методичний коментар. Ця вправа дає змогу акцентувати увагу дитини на кінці слова як важливій його складовій, що потребує такого самого сприйняття, як і початок.

Вправа «Встав літеру»

Мета: формування уміння зосереджувати зорову увагу на другій половині слова, навички послідовного буквеного його аналізу.

Завдання: читання тексту із пропущеними літерами (кількість пропусків варіюється залежно від рівня підготовки дитини), пропуски позначаються рисками або крапками і можуть бути заповнені на основі урахування попередніх або наступних слів, що означає залучення контексту.

Інструкція: читай, вставляючи пропущені літери; твоя підказка – слова, що зустрічаються у тексті.

Методичний коментар. Заповнення пропусків такого виду формує вміння враховувати контекст, у якому розташоване кожне слово під час його читання, що передбачає звернення уваги й на сусідні слова, здійснення операції повернення очима і забігання вперед, що є притаманним для добре сформованих навичок читання.

Мнестична дислексія

При **мнестичній дислексії** має місце порушення асоціації між зоровим образом букви та слуховимовним образом звука. Дитина не запам'ятовує букви, що проявляється в їх пропусках і замінах при читанні.

Вправи для подолання мнестичної дислексії

Вправа «Ланцюжок зі слів»

Мета: формування уваги, пам'яті, контролю та уявлень на основі слухового і зорового сприймання слів.

Завдання: послідовний добір слів у такий спосіб, що кожне наступне починається з останньої літери попереднього (можуть брати участь декілька учнів або учень і педагог почергово) спочатку усно, а потім – з подальшим записом слів,

повторюючи весь ланцюг слів при кожному наступному відтворенні. Завдання може бути ускладненим за рахунок додаткових настанов: добору лише двоскладових або трискладових слів, визначення чіткої тематики, яка звужує коло слів – лише назви тварин, птахів, дерев тощо).

Інструкція: слухай слово, визначай звук, на який воно закінчується, і добирай слово, що починається з цього звука. Вимовляй (записуй) у правильній послідовності весь ланцюжок слів кожного разу, коли твоя черга відтворювати його.

Наприклад:

- 1) молоко;
- 2) молоко – острів;
- 3) молоко – острів – вовк;
- 4) молоко – острів – вовк – клоун;
- 5) молоко – острів – вовк – клоун – носоріг;
- 6) молоко – острів – вовк – клоун – носоріг – гітара

Вправа «Заміни букву, щоб вийшло слово»

Мета: формування уваги, пам'яті, операцій аналізу, синтезу, ймовірнісного прогнозування на основі зорового сприймання слів.

Завдання: зміна послідовності букв з метою утворення слова.

Інструкція: змінюй послідовність букв так, щоб утворилося слово, зважаючи на підказку, подану навпроти кожного слова.

Наприклад:

ч і Н — я частина доби,

ч і П — я грию щозими,

ч і Р — предметом стану я, от вам загадка моя.

(Ніч, ніч, річ).

Вправа «Перестав букви, щоб вийшло нове слово»

Мета: формування уваги, пам'яті, операцій аналізу, синтезу, ймовірнісного прогнозування на основі зорового сприймання слів.

Завдання: зміна послідовності букв з метою утворення нового слова.

Інструкція: змінюй послідовність букв так, щоб утворилося нове слово.

Наприклад:

село	осел
лісок	сокіл
курча	ручка
старий	айстри
кіт	тік
марка	рамка
кури	руки
гори	роги
тіло	літо
банка	кабан
сосна	насос
нора	рано.

Вправа «Читай приховані слова»

Мета: формування уваги, пам'яті, операцій аналізу, синтезу, ймовірнісного прогнозування та фонематичних уявлень на основі зорового сприймання слів.

Завдання: читання пропонованих слів, ускладнене різними лініями, штрихами і простими малюнками, які перетинають літери. Ступінь утруднення, обумовлений кількістю ліній і складністю малюнків, має бути індивідуально дібраний для кожної дитини.

Інструкція: читай слова, відновлюючи літери, сприймання яких є утрудненим.

Методичний коментар. Ця вправа закріплює в пам'яті дитини зорові цілісні образи літер і їх сполучень, розвиває й удосконалює вторинну зону потиличної кори лівої півкулі, нормальне функціонування якої є нейропсихологічною основою сприйняття вербального матеріалу.

Вправа «Читай накладені слова»

Мета: формування уваги, пам'яті, операцій розпізнавання, аналізу, синтезу, ймовірнісного прогнозування та фонематичних уявлень на основі зорового сприймання слів.

Завдання: читання накладених одне на одне слів, які, перетинаючись, створюють додаткові утруднення для розпізнавання. Кількість і щільність накладання таких слів поступово зростає.

Інструкція: розпізнавай та читай слова, що перетинаються.

Вправа «Читай слова, що написані пунктиром»

Мета: формування уваги, пам'яті, контролю, операцій розпізнавання, аналізу, синтезу, ймовірного прогнозування та фонематичних уявлень на основі зорового сприймання слів.

Завдання: читання слів, що написані пунктиром (зі збереженням однозначності їхнього розпізнавання) і розташовані на картках. Ступінь руйнування слів поступово збільшується.

Інструкція: розпізнавай та читай слова, що написані пунктиром.

Вправа «Склади слова з половинок»

Мета: формування уваги, пам'яті, контролю, операцій розпізнавання, аналізу, синтезу, ймовірного прогнозування та фонематичних уявлень на основі зорового сприймання слів.

Завдання: складання і читання слів (від трьох до десяти), дві рівних частини кожного з яких розташовані на різних картках, і які викликають труднощі при запам'ятовуванні.

Інструкція: знайди та об'єднай картки, на яких розташовано частини одного слова (перші половинки слів розташовані ліворуч, другі – праворуч). Прочитай кожне зі слів, яке пощастило утворити (поступово необхідно перейти до виконання завдання на швидкість).

Методичний коментар. Ця вправа розвиває здатність за окремим фрагментом передбачити все слово в цілому, а також формує установку на ретельний аналіз буквеного складу слів для правильного його прочитання.

Вправа «Дворазова вимова»

Варіант 1

Мета: формування уваги, пам'яті, контролю, фонематичного сприймання на основі зорового розпізнавання слів.

Завдання: читання речень у такий спосіб, щоб кожне слово звучало двічі (від двох-трьох кількість слів у реченнях поступово зростає).

Інструкція: читай речення, повторюючи кожне слово двічі.

Варіант 2

Мета: формування уваги, пам'яті, контролю, фонематичного сприймання на основі зорового розпізнавання слів.

Завдання: читання речень у такий спосіб, щоб спочатку кожне друге слово звучало двічі, потім, наприклад – кожне третє тощо, а далі можна пропонувати підкреслені слова, що підлягають дворазовому читанню.

Інструкція: читай речення, повторюючи кожне друге (третє або підкреслене) слово двічі.

Методичний коментар. Ця вправа допомагає дитині проникнути в зміст тексту, що озвучується. За рахунок дворазових проголошень слів відбувається формування слухових образів, що сприяє додатковому зосередженню зорової і слухової уваги та уможлиблює проникнення в їхній зміст.

Вправа «Вимовляй швидко»

Мета: формування уваги, пам'яті, контролю, фонематичного сприймання на основі зорового розпізнавання слів.

Завдання: багаторазове вимовляння вголос строфи вірша з настановою на швидкість (проведення змагань між дітьми: 10разове повторення певного речення з визначенням переможця за критерієм швидкості). З метою реєстрації індивідуального результату кожної дитини, виконання вправи триває упродовж кількох тижнів щодня (або через день-два), а для порівняння результатів можна фіксувати швидкість виголошення в перерахунку на один звук.

Наприклад, десятикратне вимовляння речення з 18 літер триває 32 с. Таким чином, на одне проголошення в середньому припадає $32 : 18 = 3,2$ с, а на озвучування однієї літери $3,2 : 18 = 0,178$ с.

Важливим є унаочнення результатів і їх динаміки за допомогою графіку, що дає змогу дитині бачити свій прогрес. Підкреслимо, що у всіх випадках важливо дотримуватися чіткості вимови всіх слів.

Інструкція: читай речення, повторюючи його 10 разів якомога швидше.

Оптична дислексія

Оптична дислексія проявляється у змішуваннях і замінах букв, подібних графічно і таких, що різняться лише окремими елементами або просторовим розташуванням їх елементів (л-д, з-в; т-г, ь-р, н-п-и тощо). При оптичній дислексії може відзначатися зісковзування з одного рядка на інший при читанні. До оптичної дислексії відносяться також випадки дзеркального читання, що здійснюється справа наліво.

Розвиток зорових функцій та операцій (сприймання, увага, пам'ять, контроль, зорово-просторові відношення)

1-ий тип завдань – завдання з розвитку зорового сприймання та уваги:

Вправа «Зваримо борщик»

Мета: розвиток зорового сприймання та уваги.

Завдання: знаходження на малюнку овочів, які називає педагог.

Інструкція: давай зваримо борщик. Які овочі для цього знадобляться? Я буду називати той овоч, який ми повинні покласти до каструльки, а тобі необхідно швиденько його знайти на картинці. Знайдемо цибулинки, а тепер знайдемо картоплю, знайдемо моркву, знайдемо перчик, а тепер баклажани, знайдемо капусту, а тепер часничок, а тепер помідорчик, а тепер бурячок. Із завданням впоралися. Смачний борщик приготували.

Методичний коментар: хочемо зазначити, що це завдання представлено у вигляді гри. Насправді, ми рекомендуємо усі наведені в цьому посібнику приклади пропонувати виключно, як ігрові (ігрова діяльність значно підвищує мотивацію у молодшому шкільному віці, що безпосередньо впливає на продуктивність та результативність корекційної роботи). Вони успішно можуть бути модифіковані до власне творчих задумів педагога в кожному окремому випадку.

Вправа «Швидкісні хованки»

Мета: розвиток зорового сприймання та уваги.

Завдання: знаходження зазначених предметів на малюнку.

Інструкція: знайди, порахуй та назви кількість ялинок, білих ведмедів, бурих ведмедів.

Вправа «Літери-втікачі»

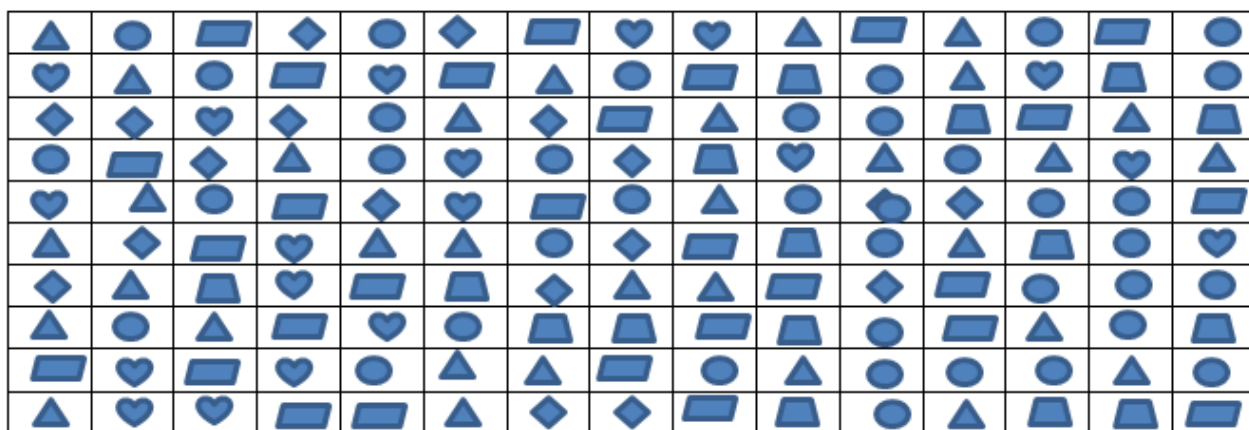
Мета: розвиток зорового сприймання та уваги (на матеріалі друкованих літер).

Завдання: швидкий пошук розкиданих на столі літер та збирання їх у мішечок.

Обладнання: пластикові букви (можна використати звичайні літери з розрізної азбуки), мішечок.

Інструкція: з азбуки повтікали літери. Давайте ми відшукаємо кожну неслухняну букву та покладемо у мішечок (або скриньку, тощо). Я називатиму літеру, а ви відшукуйте її на своєму столі та швиденько ховайте втікачку.

Вправа «Швидкі лови букви»

Мета: розвиток стійкості та концентрації уваги на матеріалі друкованих літер

Завдання: знаходження заданої букви серед інших, запропонованих у таблиці (за 60 сек.).

Інструкція: закреслити букви **Е** у таблиці.

Т	О	Е	Д	Ж	О	Р	Е	Є	Ї	Ш	Х	Е	Б	А	В	І	Ч	С	Я
Ф	А	І	В	П	Р	Д	Т	Е	Б	Ю	М	С	Е	Ч	М	Р	У	К	Е
М	Т	И	С	Е	Ю	Т	Б	Н	У	Ц	В	Ч	Я	Ф	І	Е	Ц	Е	Й
Ц	У	В	Е	И	Р	Е	М	А	Ф	Ч	Я	Ч	В	У	Ц	К	Е	Б	Г
В	П	А	Ч	Ц	Т	Ь	Л	Л	Е	Ж	Ю	Б	Е	Ш	Ї	С	В	Ч	М
Ф	Ч	С	П	Г	Ш	Д	Ю	Ь	З	М	П	Р	А	В	У	Е	І	Ф	Ю
З	Є	Ю	Е	М	О	Л	Д	Щ	Х	Ї	Ф	Ц	Й	Е	В	С	М	В	К
П	Р	Ч	М	И	А	Н	К	Е	Л	Д	Ж	Є	Ш	Х	Н	Ї	К	Е	Ц
У	Й	І	Ч	Т	Ш	О	П	А	Е	Л	Д	З	Е	Є	Т	Е	Є	С	М
И	С	Н	Е	К	Ц	П	О	Р	Н	Е	Е	К	М	Т	Л	О	Г	Ь	Б
П	А	К	У	В	С	А	Р	Е	Ь	Б	Д	Ш	Л	З	Е	Х	Ї	Є	Е
Ь	О	Г	Б	Ш	Е	А	О	В	М	Ц	Й	Е	В	Ч	Т	Р	В	У	Б
Р	Е	Л	Д	Ж	Ю	Ш	Н	П	А	В	Е	Л	Ф	В	І	Ч	С	М	А
У	Ц	Е	П	К	У	А	М	Е	И	Т	О	Е	Н	Л	Д	Щ	Ш	Ж	Е
В	И	Е	Т	К	У	Е	О	Л	Ь	А	Г	Ю	Р	Щ	Ж	Е	Й	І	Т

Вправа «Коректурна правка» (ускладнений варіант попередніх вправ).

Для цієї вправи потрібна книжка, з досить великим (не дрібним) шрифтом. Учень щодня протягом п'яти (не більше) хвилин працює над завданням: закреслює в суцільному тексті задані літери. Почати потрібно з однієї літери, наприклад, "а". Потім "о", далі приголосні, з якими є проблеми, спочатку їх теж потрібно ставити по одній. Через 5-6 днів таких занять переходимо на дві літери, одна закреслюється, інша підкреслюється або обводиться в кружечок. Літери повинні бути "парними", "схожими" у свідомості учня.

Вправа «Збери цифри по порядку»

Мета: розвиток стійкості зорової уваги, динаміки та працездатності.

Завдання: розставлення в цифр, розміщених в таблиці по порядку (модифіковані таблиці Шульте)

Інструкція: покажи і назви всі цифри по порядку від одного до дев'яти. Знаходь їх якомога швидше але будь уважним.

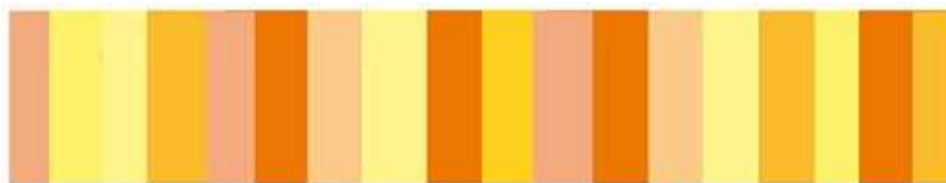
2	9	6
5	1	4
7	3	8

Вправа «Парканчик»

Мета: розвиток чіткості зорового образу в разі його змішування.

Завдання: визначення заданого кольору (у першому випадку – найбільш насичений, у другому – найбільш світлий) серед запропонованого спектру відтінків.

Інструкція: відміть лише *найтемніший/найсвітліший* колір.

Вправа «Заплутанки»

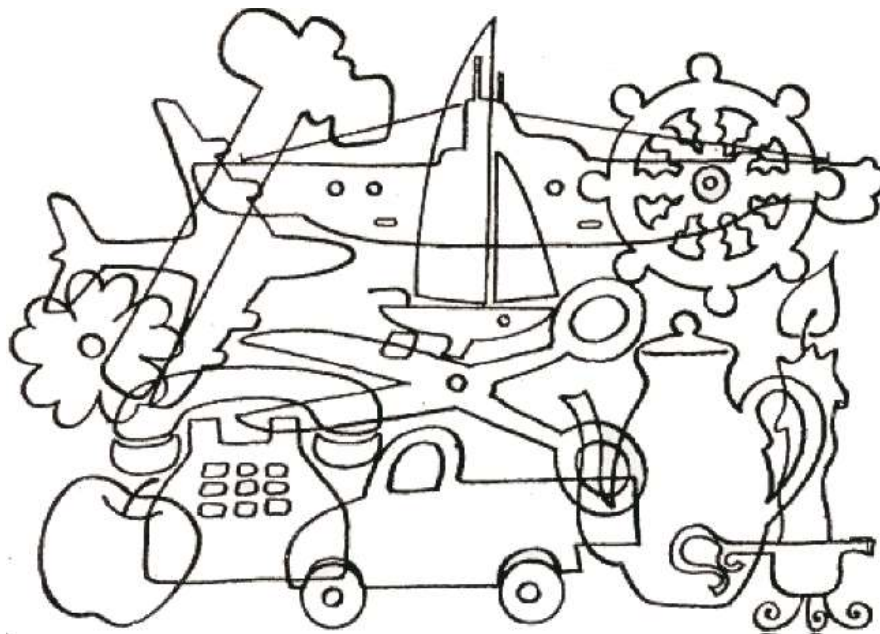
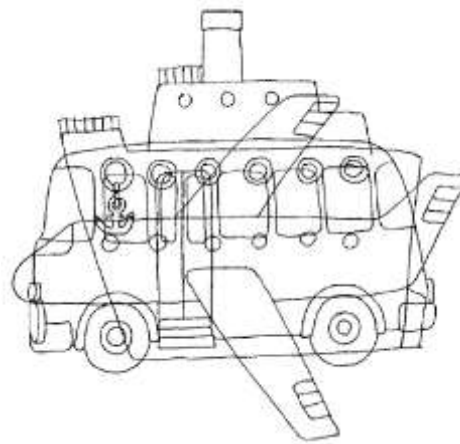
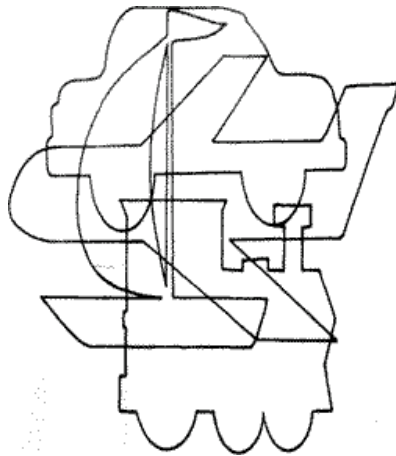
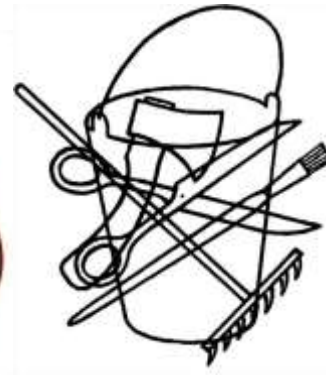
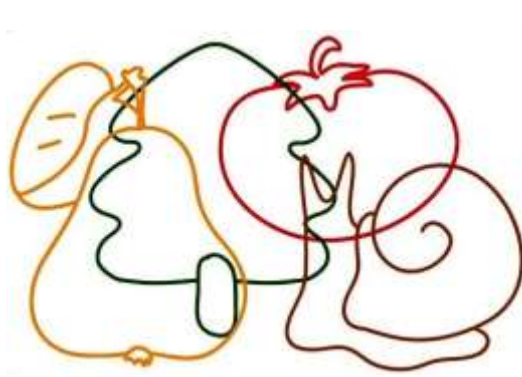
Інструкція: формування зорової уваги, аналізу корекція та розвиток лексичної сторони мовлення.

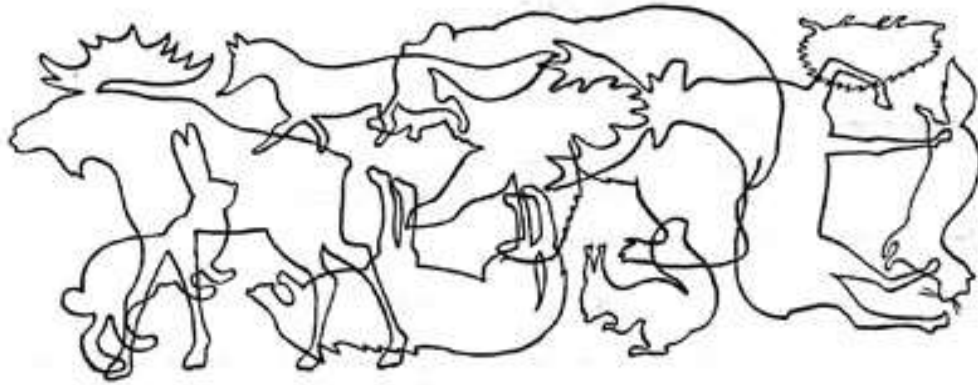
Завдання: виокремлення усіх малюнків, контурні обриси яких накладено один на одного з наступним їх називанням та добором відповідного узагальнюючого поняття (за умов, якщо це передбачено відповідним лексичним матеріалом зображуваних предметів).

Інструкція: уважно подивись на малюнок. Тут всі предмети заплутались. Знайди й обведи різними кольорами всі предмети, які ти вирізняєш, назви їх узагальнюючим словом (фрукти, овочі, ягоди, взуття, транспорт, свійські тварини, дикі тварини).

1 варіант – де контурні обриси подаються у вигляді простої лінії.

2 варіант – контурні обриси є різнорідними пунктирними лініями.

Вправа «Заплутанки з літерами»

Інструкція: формування зорової уваги, аналізу.

Завдання: виокремлення букв, контурні обриси яких накладено один на одного.

Інструкція: уважно подивись на малюнок. Тут заплутались букви. Назви їх.

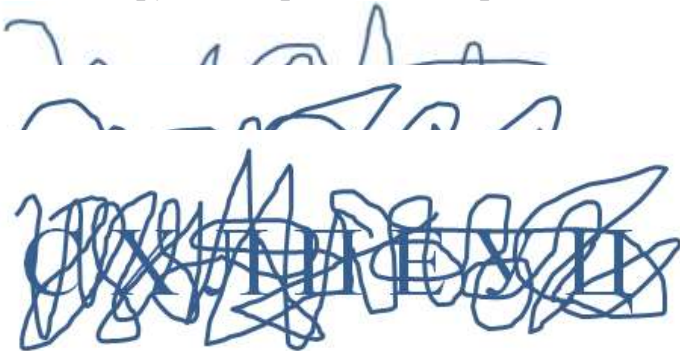

Вправа «Калякі-малякі заважають читати»

Мета: розвиток концентрації зорової уваги на графемному матеріалі.

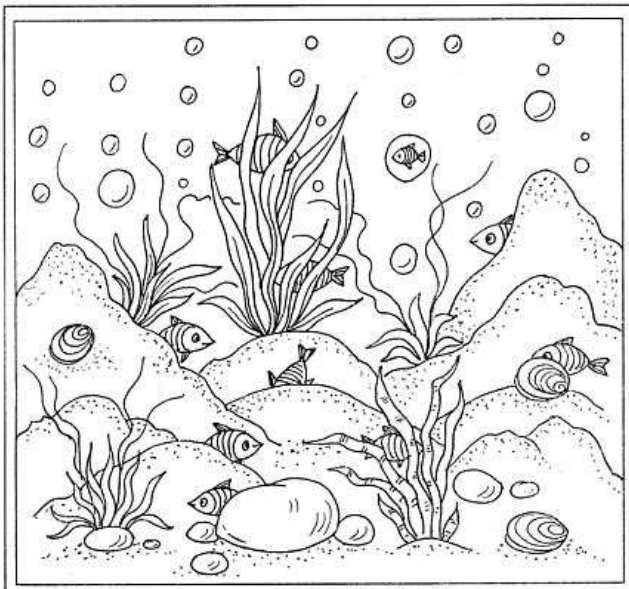
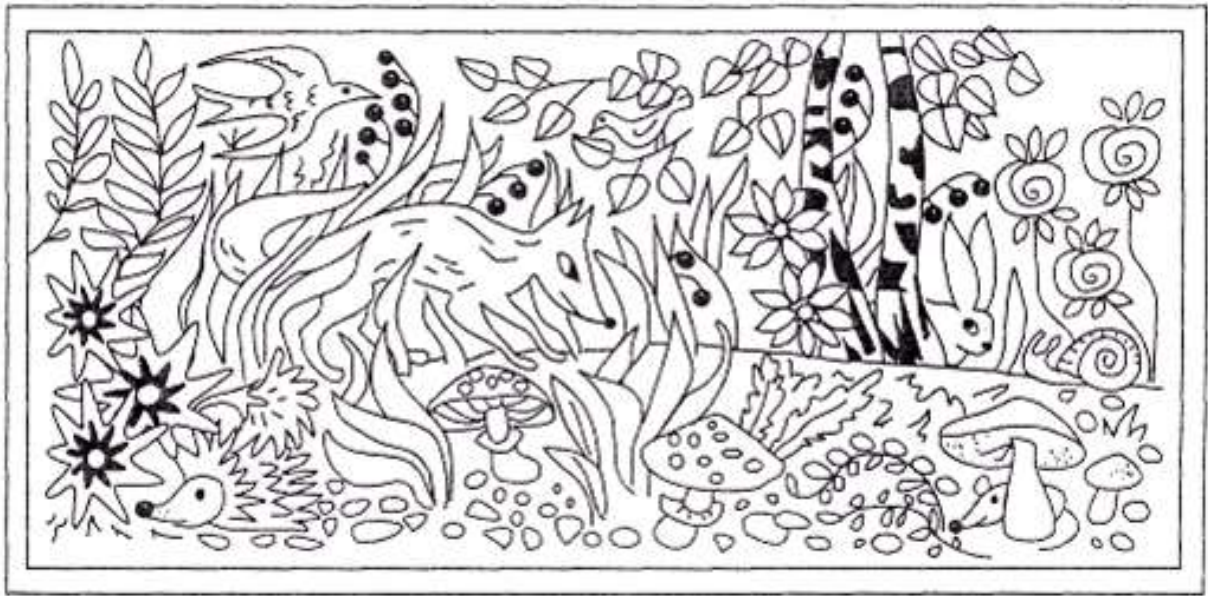
Завдання: виокремлення букв на змішаному заштрихованому фоні.

Інструкція: прочитай літери, що сховались у рамочках.

ому малюнку зображення визначеного аженням.

Інструкція: знайди і покажи на першому малюнку лисичку, равлика, мишку, пташку, їжачка; на другому – усіх рибок.

«Імпліцитна діяльність»

вимоги та уваги.

визначеного зображення предмету на малюнку. «Імпліцитна діяльність» усі грибочки (спочатку пропонується розглядом різних предметів, серед яких певна кількість – це кольоровий малюнок лісової тварини та грибочки).

в процесі роботи логопед має добирати аналогічний предмет до зображення його на етапі розвитку зорового сприймання. Наприклад, це може бути овоч на городі, чи то фрукт на дереві, чи то тварина в кімнаті, тощо. Необхідно лише пам'ятати

про поступове ускладнення оптичного матеріалу й відповідним чином пропонувати дошкільникам завдання, обов'язково співвідносячи із корекційним етапом.

Вправа «Уважні очка шукають комах»

Мета: розвиток зорової уваги.

Завдання: швидке знаходження визначеного зображення предмету на малюнку.

Інструкція: знайди на зображенні усіх комах (для виконання завдання на початкових етапах корекції необхідно пропонувати лише кольорові малюнки, згодом – переходити до чорно-білих, більш важких для сприймання).

Методичний коментар. Наведемо приклад аналогічного завдання з поетапним ускладненням матеріалу, який необхідно використовувати на різних корекційних рівнях. Хочемо зазначити, що навіть кольорові малюнки можуть мати простіші, або складніші варіанти. Це також необхідно враховувати під час добору матеріалу з розвитку зорових функцій та операцій.

Вправа «Уважні очка шукають рибок»

Мета: розвиток зорового сприймання та уваги.

Завдання: швидко знаходження визначеного зображення предмету на малюнку.
Інструкція: знайди на малюнку усіх рибок у акваріумі.

Вправа «Бабусині клубочки»

Мета: розвиток стійкості та концентрації зорової уваги.

Завдання: простежуючи за доріжками очима, знаходження клубочку, з якого зв'язано рукавичку, з якого – шарфик, з якого – шапочку, з якого – шкарпетку, з якого – светр (доріжки-ниточки між собою переплутані, з метою ускладнення завдання доріжки можуть бути пунктирними).

Інструкція: подивись уважно на малюнок та скажи, з якого клубочку зв'язано рукавички, а з якого – шарфик, шкарпетку, шапочку.

Вправа «Уважні очка шукають відмінності»

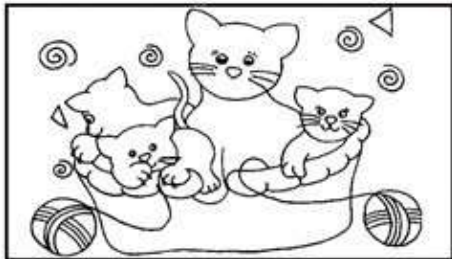
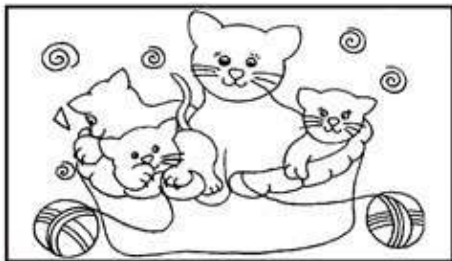
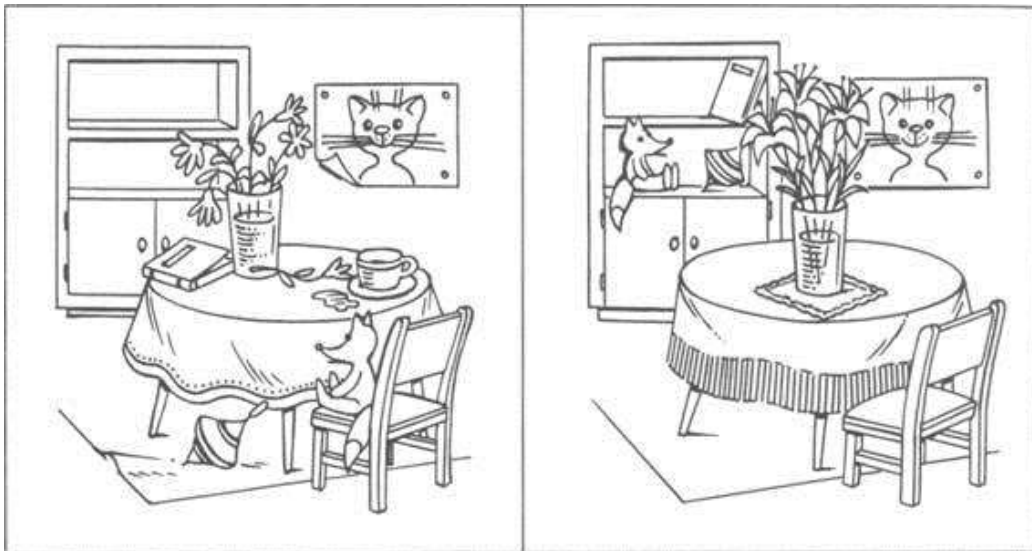
Мета: розвиток зорової уваги.

Завдання: знаходження відмінностей на малюнках.

Інструкція: знайди відмінності між картинками (аналогічне ускладнене завдання – це порівняння друкованих літер та віднаходження різниці у елементах та їх розміщенні).

Методичний коментар. І знову хочемо зацентрувати увагу, що наведені завдання мають з часом ускладнюватись відповідно до корекційного етапу, на якому знаходиться школяр.

Вправа «Близнюки»

Мета: розвиток зорової уваги.

Завдання: знаходження однакових зображень (предметів, фігур, літер).

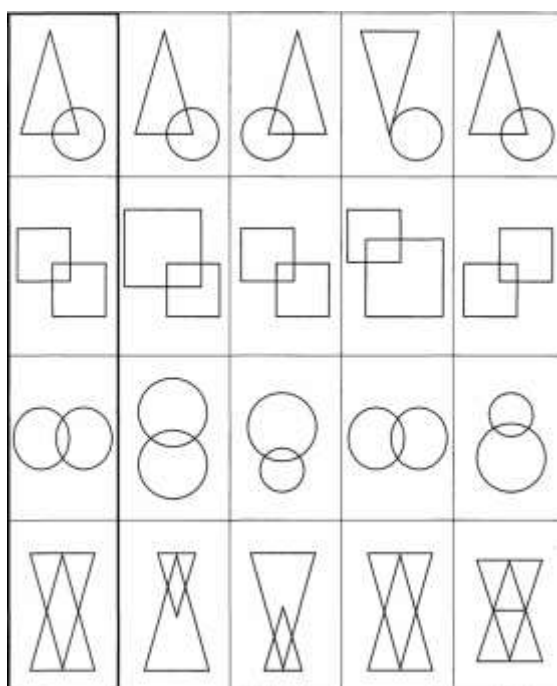
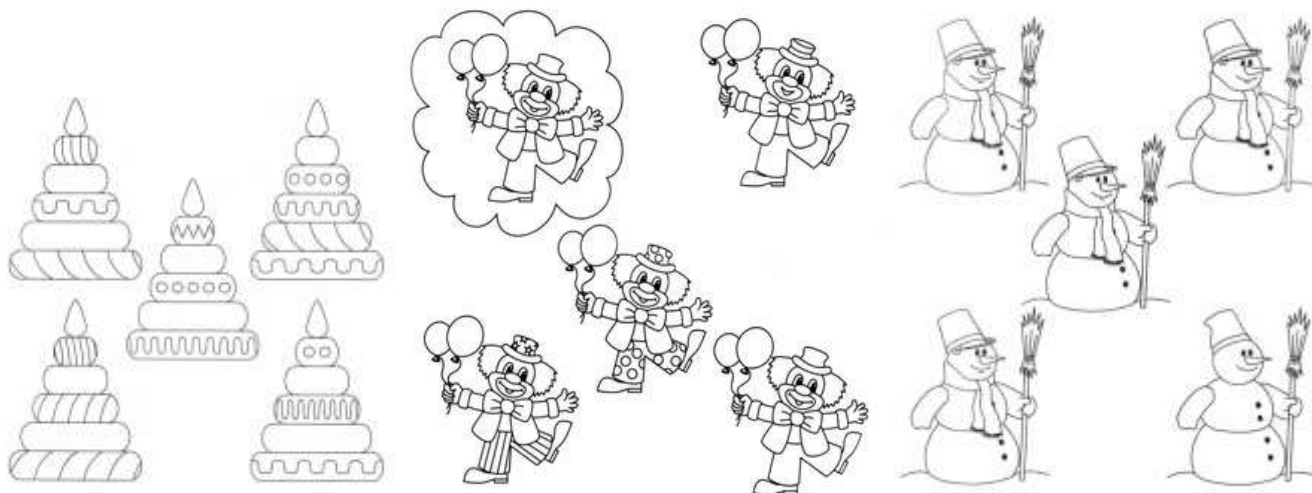
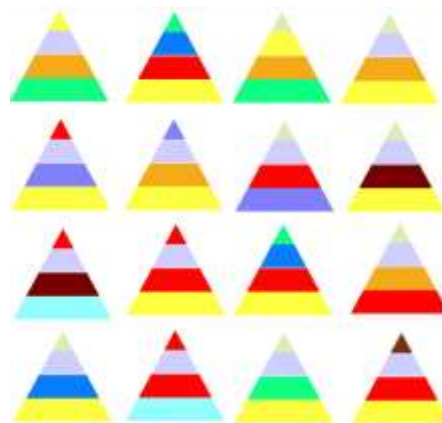
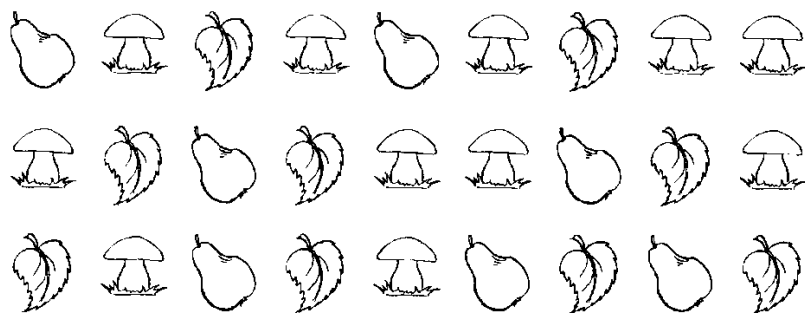
Інструкція:

1-ий варіант – знайди однакові малюнки серед інших;

2-ий варіант – з-поміж контурних зображень предметів знайди два однакових зображення;

3-ій варіант – знайди однакові фігури серед інших;

4-ий варіант – з-поміж літер, зображених по-різному, знайти дві, надруковані однаково.

Вправа «Лабіринтики-доріжки»

Мета: розвиток стійкості зорової уваги.

Завдання: знаходження правильного, єдиного можливого шляху проходження «лабіринту».

Інструкція: знайди вихід з «лабіринту».

Методичний коментар. Молодшим школярам можна пропонувати різноманітні види лабіринтів, приклади яких ми наведемо нижче. Однак необхідно пам'ятати й про поступове їх ускладнення.

Вправа «Хованки»

Мета: розвиток зорового сприймання, уваги.

Завдання: упізнання предмету (геометричної фігури, літери) на зашумленому фоні.

Інструкція:

1-ий варіант – за цими заплутаними лініями сховалися африканські тваринки. Впізнай та назви їх, а потім розфарбуй;

2-ий варіант – за парканчиками сховались різні геометричні фігури. Впізнай та розфарбуй їх;

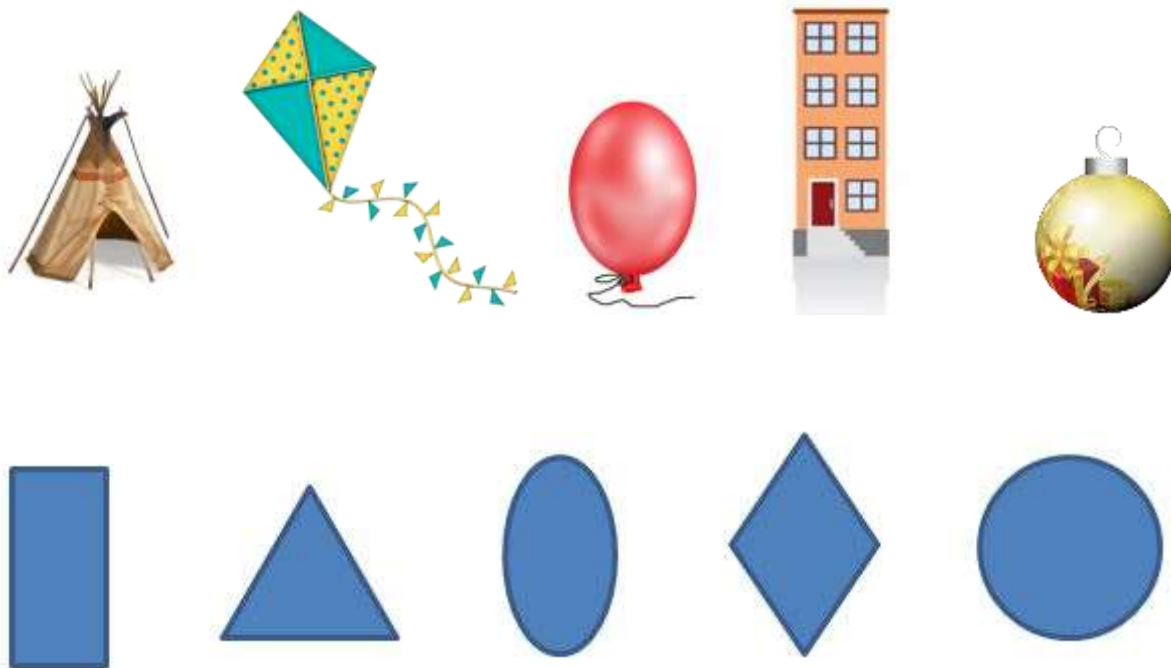
3-ій варіант – за цими лініями сховались літери. Впізнай та обведи їх кольоровими олівцями.

Вправа «Знайди пару»

Мета: розвиток зорового сприймання, уваги, порівняння та співвіднесення.

Завдання: знаходження предмету, зображення якого співвідноситься з певною геометричною формою.

Інструкція: знайди геометричну фігуру, серед тих що пропонуються та віднайди схожий на неї предмет. Розмісти знайдені зображення парами.

Вправа «Пригости звіряток»

Мета: розвиток зорового сприймання, уваги та уяви.

Завдання: домальовування незакінчених малюнків та їхнє розфарбовування.

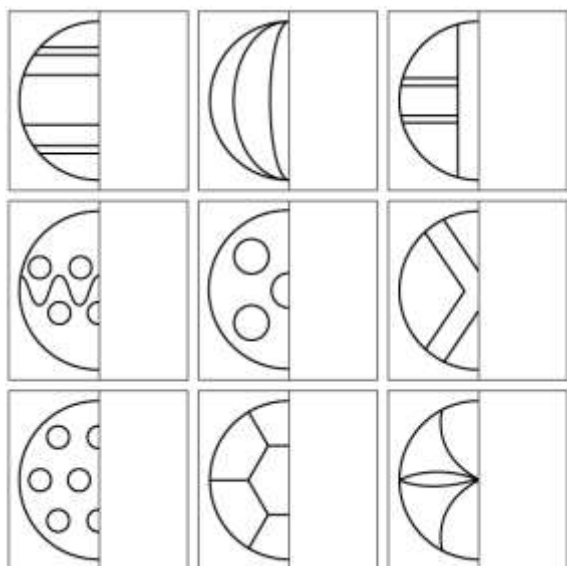
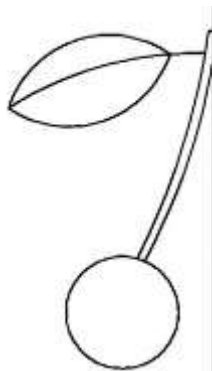
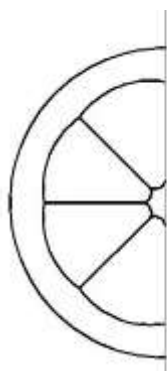
Інструкція: давай нагодуємо звіряток. Домалюй та розфарбуй зображення. Розкажи кого й чим ти нагодував. А тепер розкажи, де на галявинці знаходиться білочка з грибочком, де знаходиться їжачок, ведмедик та зайчик. (справа вгорі, зліва знизу...).

Вправа «Художники»

Мета: розвиток зорового сприймання, уваги та уяви.

Завдання: малювання незакінчених частин зображень предметів.

Інструкція: художник відволікся й не домалював. Домалюй та назви, що це. Розфарбуй картинку.

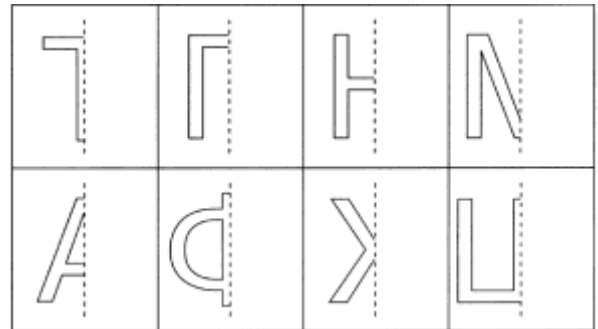
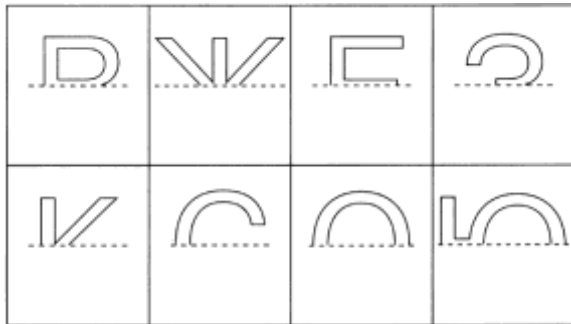

Вправа «Друкарі»

Мета: розвиток зорового сприймання, уваги та уяви.

Завдання: дописування незакінчених літер.

Інструкція: у друкарні зламались деякі літери, й букви недодрукувались. Допиши їх.

Т А Ч С Ц У

V Г І Е Ш

Вправа «Обведи малюнок»

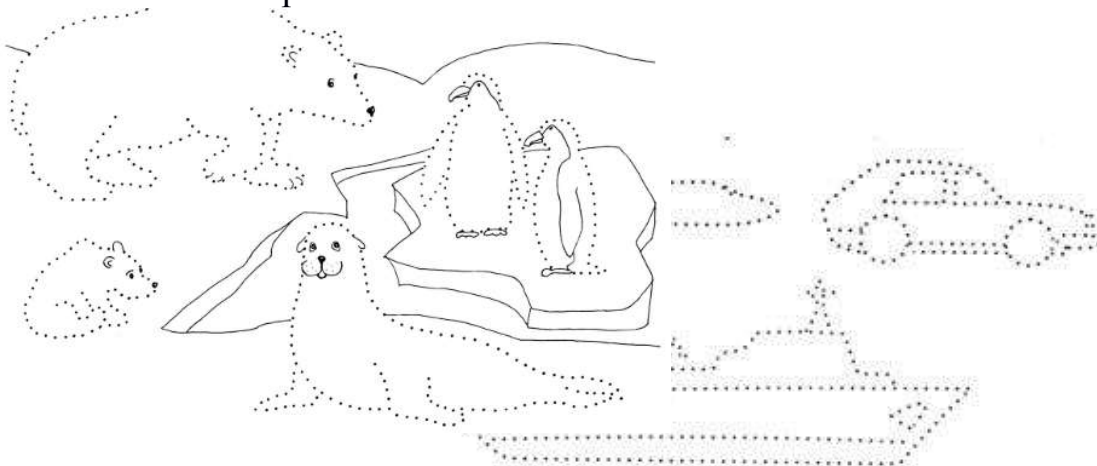
Мета: розвиток зорового сприймання, уваги та уяви.

Завдання: Впізнати те, що зображено на малюнку, обвести та розфарбувати.

Обладнання: Пропонуються малюнки із контурів-крапочок. (тварини, транспорт, комахи, тощо)

Інструкція: Впізнай хто це. Обведи та розфарбуй.

Ускладнений варіант – впізнати зображені пунктирами або крапочками друковані великі та малі літери й назвати їх.

итку зорової пам'яті:

Мета: розвиток короткочасної зорової пам'яті (перевірка запам'ятовування через 10 – 15 сек).

Завдання: запам'ятовування зображень предметів, які логічно не пов'язані.

Інструкція: подивись на картинки. Запам'ятай їх. Які предмети ти запам'ятав?— пригадай (для виконання пропонується спочатку кольоровий матеріал, потім – чорно-білий).

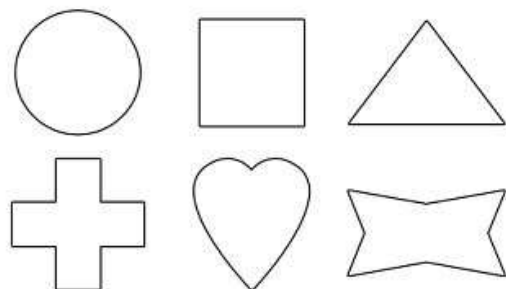
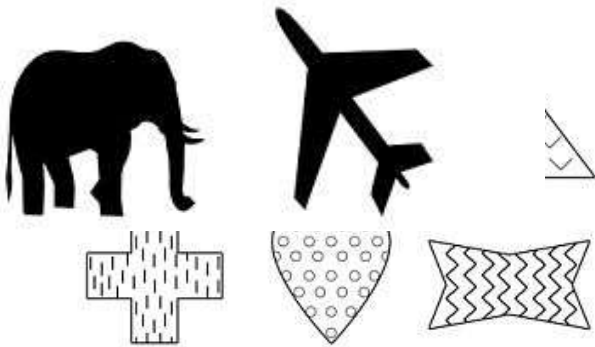
и»

ї зорової пам'яті (на абстрактному графічному

орити (через 20 сек.) різні графічні візерунки в рах.

візерунок намальовано в кожній геометричній кніх фігурах.

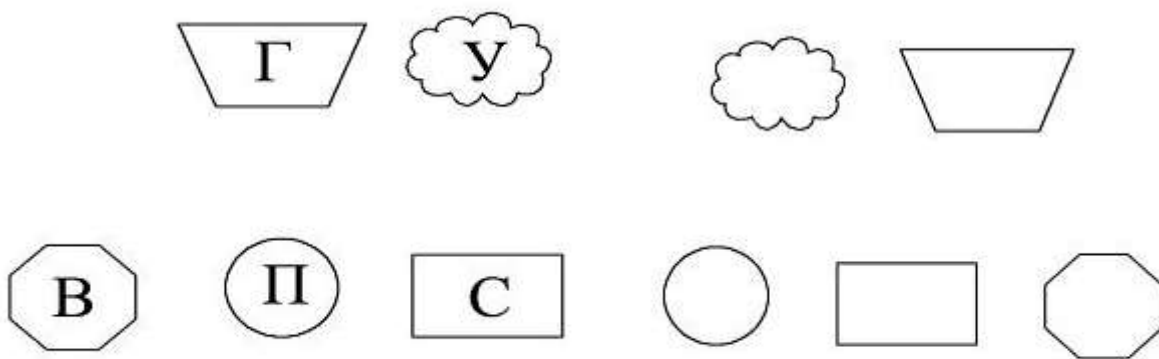

Вправа «Запам'ятай літери»

Мета: розвиток запам'ятовування графічних зображень літер.

Завдання: запам'ятовування та відтворення (через 10 сек.) розміщених у двох (потім трьох-чотирьох-п'ятьох...) різних геометричних фігурах літери.

Інструкція: запам'ятай, яка буква знаходиться в кожній фігурі. Напиши потрібні букви у порожніх фігурах (літери дібрано такі, що не схожі за формою з фігурою, у якій вони містяться).

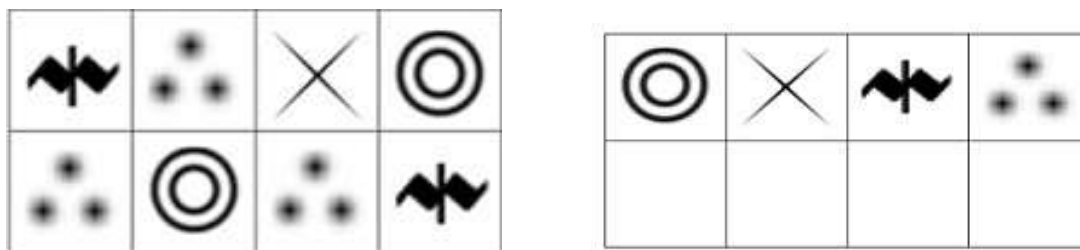

Вправа «Знаки у клітинках»

Мета: розвиток утримування та стійкості зорової уваги, зорової пам'яті.

Завдання: віднаходження у таблиці вільно розміщених різних значків, які повторюються, та запам'ятовування кількості зображень кожної групи однакових фігур.

Інструкція: порахуй та запиши в порожніх клітинках, скільки разів трапилася в таблиці кожна фігура (зображення фігур у клітинках демонструється протягом 15 сек.)

Вправа «Запам'ятай»

Мета: розвиток зорової пам'яті.

Завдання: запам'ятовування зображень.

Інструкція: запам'ятай малюнки (4-5) та знайти їх серед 8-10 (аналогічно із кольоровими геометричними фігурами, потім – буквами).

Вправа «Мішаночка»

Мета: розвиток зорової пам'яті.

Завдання: відтворення первинної послідовності картинок, демонстрованих педагогом протягом 10-15 сек.

Інструкція: розклади картинки у такій послідовності, якій ти їх бачив.

Обладнання:

- розрізані зображення різнокольорових квіток;
- розрізані малюнки різноманітних машинок;
- геометричні фігури (дерев'яні, або зображені на папері та розрізані);

- друковані літери (можна використати розрізну азбуку, чи то пластикові магнітні букви).

Вправа «Що сховалось?»

Мета: розвиток зорової пам'яті.

Завдання: пригадування предмету, який педагог прибирає після демонстрації декількох зображень одночасно (протягом 10 сек.).

Інструкція: подивись уважно на малюнки та запам'ятай усі предмети. А тепер скажи, чого не стало?

Вправа «Розклади по місцям»

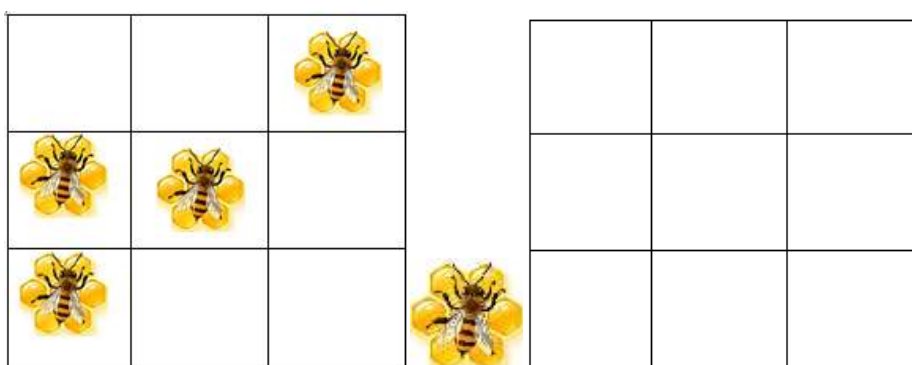
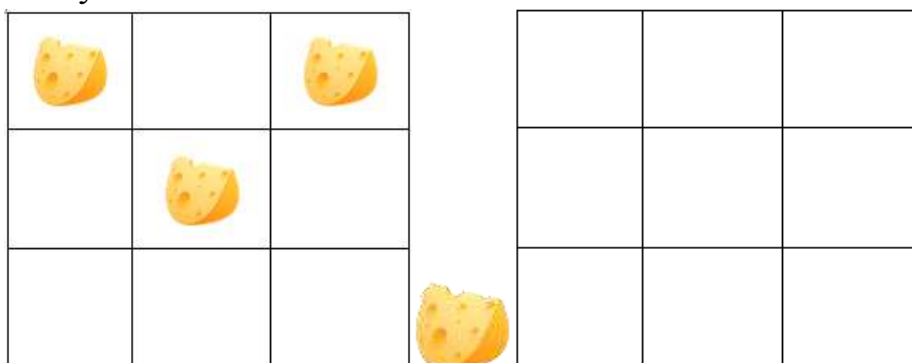
Мета: розвиток зорової пам'яті.

Завдання: запам'ятовування розміщених у різних секторах квадрату зображень з наступним відтворенням їх розташування.

Інструкція: розмісти у квадратах сирочок так само, як його було розташовано на картинці.

варіанти вправи:

- посади бджілок у вулик так само, як зображено на попередньому малюнку;
- розклади сир для мишки так само, як на попередній картинці;
- розмісти різні геометричні фігури, як на зразку, попередньо уважно розглянувши його;
- розмісти різні друковані літери, як на зразку, попередньо уважно розглянувши його.

	п				
у		х			

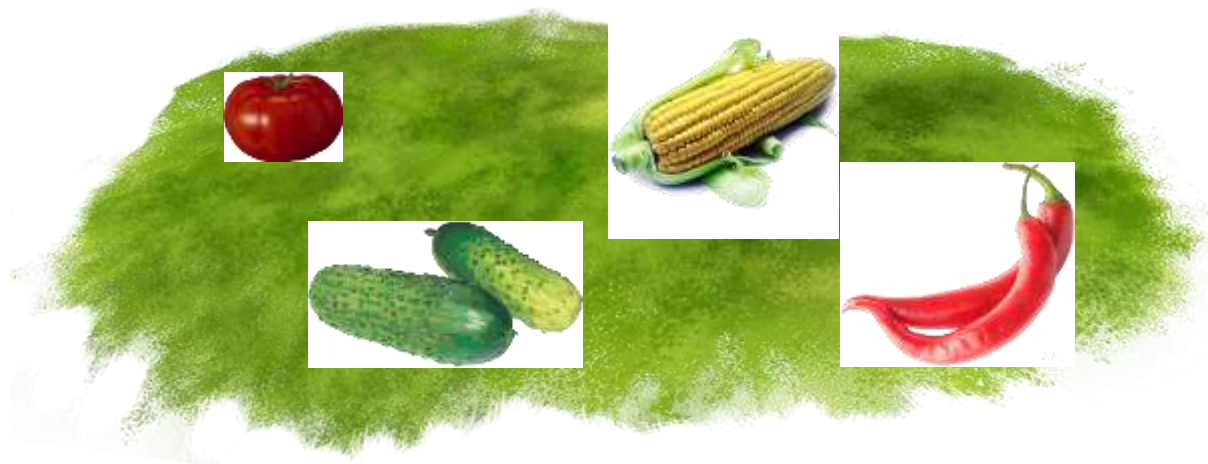
Більш складний варіант попереднього завдання може бути таким, де необхідно розташувати різні предмети так само, як на продемонстрованому малюнку. Наведемо приклад такого завдання нижче.

Вправа «На городі»

Мета: розвиток зорової пам'яті.

Завдання: запам'ятовування розміщених на малюнку зображень з наступним відтворенням їх розташування.

Інструкція: розглянь уважно малюнок городу. Запам'ятай в якому місці росте кожен овоч. Посади тепер на пустій грядці овочі так само, як на тій, що ти тільки що бачив.

Вправа «День народження котика»

Мета: розвиток зорової пам'яті.

Завдання: запам'ятовування предметів на малюнку з відповідним відтворенням кількості кожного типу предметів окремо.

Інструкція: подивись уважно на малюнок. У котика День Народження. Порахуй та запам'ятай скільки ведмедів до нього прийшло, скільки зайців, скільки білок, скільки мишей, скільки корівок.

Вправа «Заштриховані фігури»

Мета: розвиток зорової пам'яті.

Завдання: запам'ятовування по-різному заштрихованих фігур та відтворення їх малюнку на своїх шаблонах, які пропонуються через 10-15 сек.

Інструкція: подивись уважно на фігури. Запам'ятай як заштриховано кожен з них. А тепер замалюй пусті фігури так само.

Вправа «Що відрізняється?»

Мета: розвиток зорової пам'яті.

Завдання: запам'ятовування малюнків (букв, геометричних фігур тощо) що відрізняються нахилом, або розміром серед інших.

Інструкція:

- (на матеріалі картинок): запам'ятай зображення лише тих малюнків, що заштриховані з нахилом праворуч;
- (на матеріалі букв): з-поміж надрукованих букв запам'ятай лише ті, що надруковані маленькими;
- (на матеріалі геометричних фігур): запам'ятай геометричні фігури та штриховки всередині кожної з них;
- (на матеріалі літер та геометричних фігур): запам'ятай геометричні фігури та літери, надруковані всередині них.

3-й тип завдань, який спрямовано на розвиток операцій аналізу та синтезу.

Вправа «Чарівні палички»

Мета: розвиток операцій аналізу та синтезу.

Завдання: конструювання з паличок за зразком-еталоном.

Інструкція: побудуй з паличок за зразком: парканчик, ракету, будинок, їжака, тощо.

Вправа «Відгадай, що сховано у мішечку»

Мета: розвиток уяви, операцій аналізу та синтезу.

Завдання: відгадування предмету, обстежуючи його навпомацки із заплющеними очима.

Інструкція: закрив очі, вибери предмет у мішечку доторкнись до нього з усіх боків та відгадай, що це.

Аналогічне попередньому завданню, де дошкільникові необхідно із закритими очима навпомацки упізнати літеру. Матеріалом мають слугувати фактурні за текстурою літери, наклеєні на основу.

Вправа «Збери картинку»

Мета: розвиток операцій аналізу та синтезу.

Завдання: складання із частин цілого (спочатку можна запропонувати малюнок, що розділено на 8 і більше частин).

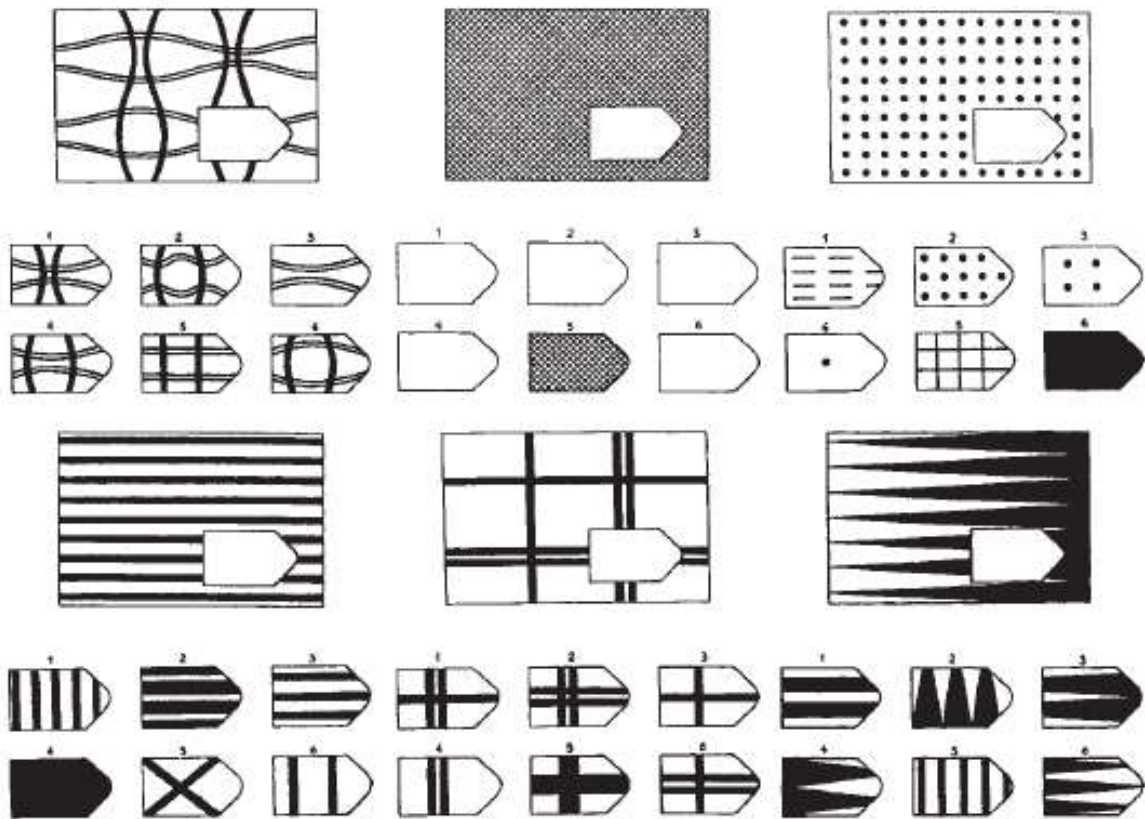
Інструкція: ось частинки однієї картини. Поєднай їх так, щоб утворився малюнок знову.

Вправа «Залатай килимок»

Мета: розвиток операцій аналізу та синтезу.

Завдання: добір необхідної частинки малюнку, якої не вистачає (вкладки Равена. Дитині одночасно пропонується декілька вкладок, де лише одна є такою, що підходить.).

Інструкція: килимок має дірочку, треба його залатати. Знайди латочку, яка підходить.

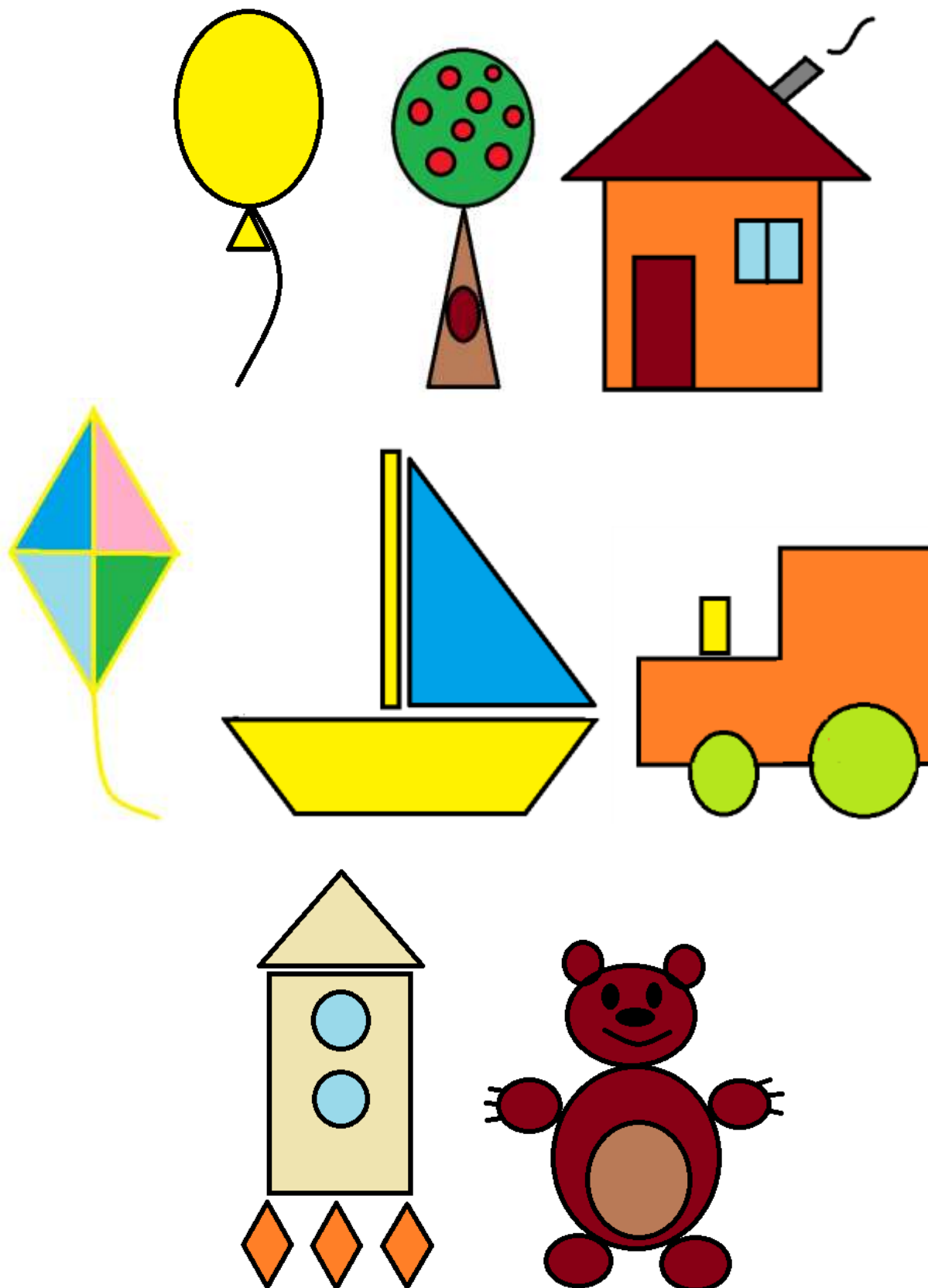

Вправа «Розклади на частинки»

Мета: розвиток операцій аналізу та синтезу.

Завдання: визначення з яких геометричних фігур складаються зображення.

Інструкція: визнач з яких частин (геометричних фігур) складаються зображення (повітряний змій, повітряна кулька, дерево з дуплом, будиночок, кораблик, паровозик, ракета, ведмедик, тощо). Намалюй ці фігури на окремому папірці.

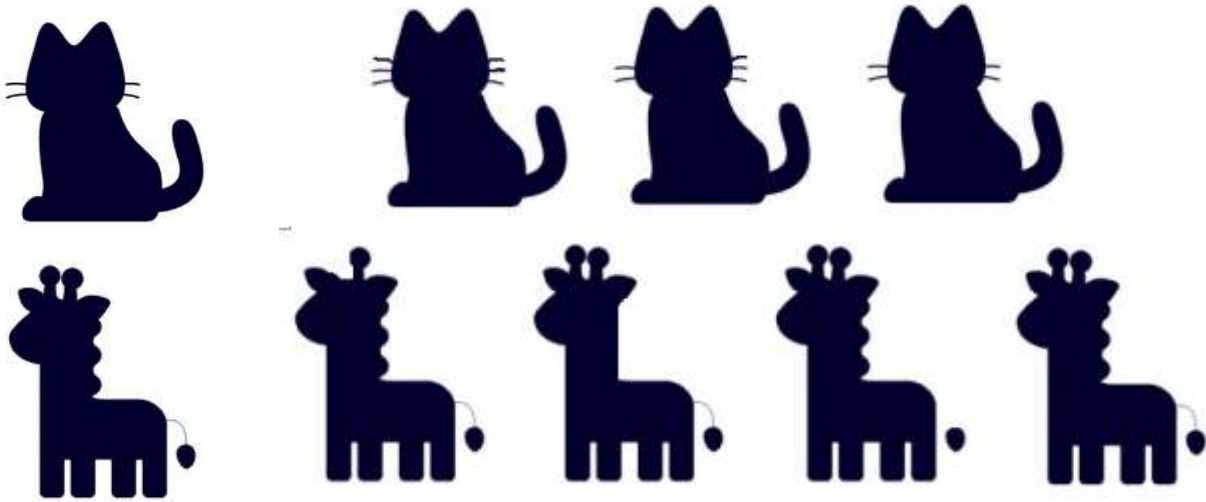

Вправа «Знайди тінь»

Мета: розвиток операцій аналізу та синтезу.

Завдання: знаходження малюнку відповідного еталонному.

Інструкція: знайди правильну тінь.

4-ий тип завдань, який спрямовано на розвиток зорово-просторових уявлень (у власному тілі, по відношенню до власного тіла, відповідно до предметів).

Вправа «Весела зарядка»

Мета: розвиток зорово-просторового орієнтування.

Завдання: виконання рухів тілом за командами ведучого (або педагога)

Інструкція: почнемо веселу зарядку. Будь уважний. Праву руку вгору, лівою рукою доторкнутись носика, лівою рукою доторкнутись до правого коліна, тощо.

Більш складний варіант - це гра парами, коли своєю рукою, ногою треба торкнутися до напарника (у ролі напарника може бути не лише ще один гравець, а навіть м'яка іграшка-тваринка, або лялька).

Вправа «Що у скриньці?»

Мета: розвиток зорово-просторового орієнтування, розуміння прийменникових конструкцій, розвиток уміння описувати предмет, добираючи влучні прикметники.

Завдання: опис предмета, що лежить у скриньці.

Опис обладнання: Навколо гравця розкладені скриньки, в яких заховано різні предмети.

Інструкція: візьми скриньку, яка знаходиться справа від тебе (або попереду-позаду, тощо). А тепер опиши предмет, що там лежить, не називаючи його. (Інші гравці вгадують що це за предмет.)

Вправа «Дзеркало»

Мета: розвиток зорово-просторового орієнтування.

Завдання: відтворення рухів ведучого та їх дзеркальне відтворення.

Інструкція: пограємо у дзеркало. Я показуватиму рухи, а ти маєш скопіювати їх, неначе дивишся у дзеркало, а я твоє відображення.

Педагог демонструє зарядку, але не коментує її. Діти повинні повторювати рухи педагога дзеркально.

Завдання «Паличковий диктант»

Мета: розвиток зорово-просторового орієнтування.

Завдання: розкладання паличок за інструкцією педагога.

Інструкція: слухай уважно. Я буду диктувати тобі як розміщати палички, а ти їх викладай. У тебе має вийти візерунок з паличок..

Для цього завдання зручним є використання магнітної дошки та паличок на магнітах, однак їх може замінити килимок із тканини та звичайні палички для рахунку («килимок-рушничок» попереджатиме ковзання паличок по поверхні).

Вправа «Розсади пташок»

Мета: розвиток зорово-просторового орієнтування.

Завдання: розміщення предмету відповідно до інструкції.

Обладнання: малюнок із лісовою галявинкою та вирізані з паперу зображення пташок, до яких наклеєний двосторонній скоч.

Інструкція: Ось пташки, які прилетіли до нової галявинки. Вони хочуть познайомитись та роздивитись галявинку та звірів, які тут живуть. Посади пташку між..., справа від..., зліва від...

Вправа «Жабки»

Мета: розвиток зорово-просторового орієнтування.

Завдання: знаходження зображень відповідно до усної інструкції педагога.

Інструкція: покажи жабку, зображену у правому верхньому куті, лівому нижньому, справа від жабки у відрі, зліва від жабки з м'ячем, під жабкою у якої очки горять сердечками.

Вправа «Кумедні змійки»

Мета: розвиток зорово-просторових уявлень.

Завдання: знаходження зображень відповідно до усної інструкції педагога.

Інструкція: покажи, яка змійка у лівому верхньому куті, у правому нижньому куті, посередині, між двома верхніми змійками.

Вправа «Дракончики»

Мета: розвиток зорово-просторового орієнтування.

Завдання: знаходження зображень відповідно до усної інструкції педагога.

Інструкція: покажи дракончика, зображеного у правому верхньому куті, лівому нижньому, по центру...

Вправа «Ми подорожуємо»

Мета: розвиток зорово-просторових уявлень.

Завдання: показування за інструкцією педагога предметів.

Інструкція: нумо відправимось до цікавої та далекої країни Канади. Ми будемо подорожувати різними способами: і повітрям, і водою, і землею. Те, чим ми подорожуватимемо:

- те що попереду від вертольоту та позаду літака;
- тим, що зліва від велосипеда та над грузовичком;
- тим, що розміщено у правому нижньому кутку;
- тим, що між коником та вітрильником.

Ось ми й дісталися Канади, а тепер поїдьмо потягом до канадського лісу. Відгадайте, у вагончику якого кольору ми поїдемо. Цей вагончик знаходиться над вітрильником.

Вправа «Сім'я»

Мета: розвиток зорово-просторових уявлень.

Завдання: показування за інструкцією педагога людей та їх розташування по відношенню один до одного.

Інструкція: покажи хто справа від дідуся, хто зліва, кого тримає тато на правій руці, кого – на лівій, хто сидить у мами на правій руці, хто у тата – на лівій, тощо.

Вправа «Аплікація»

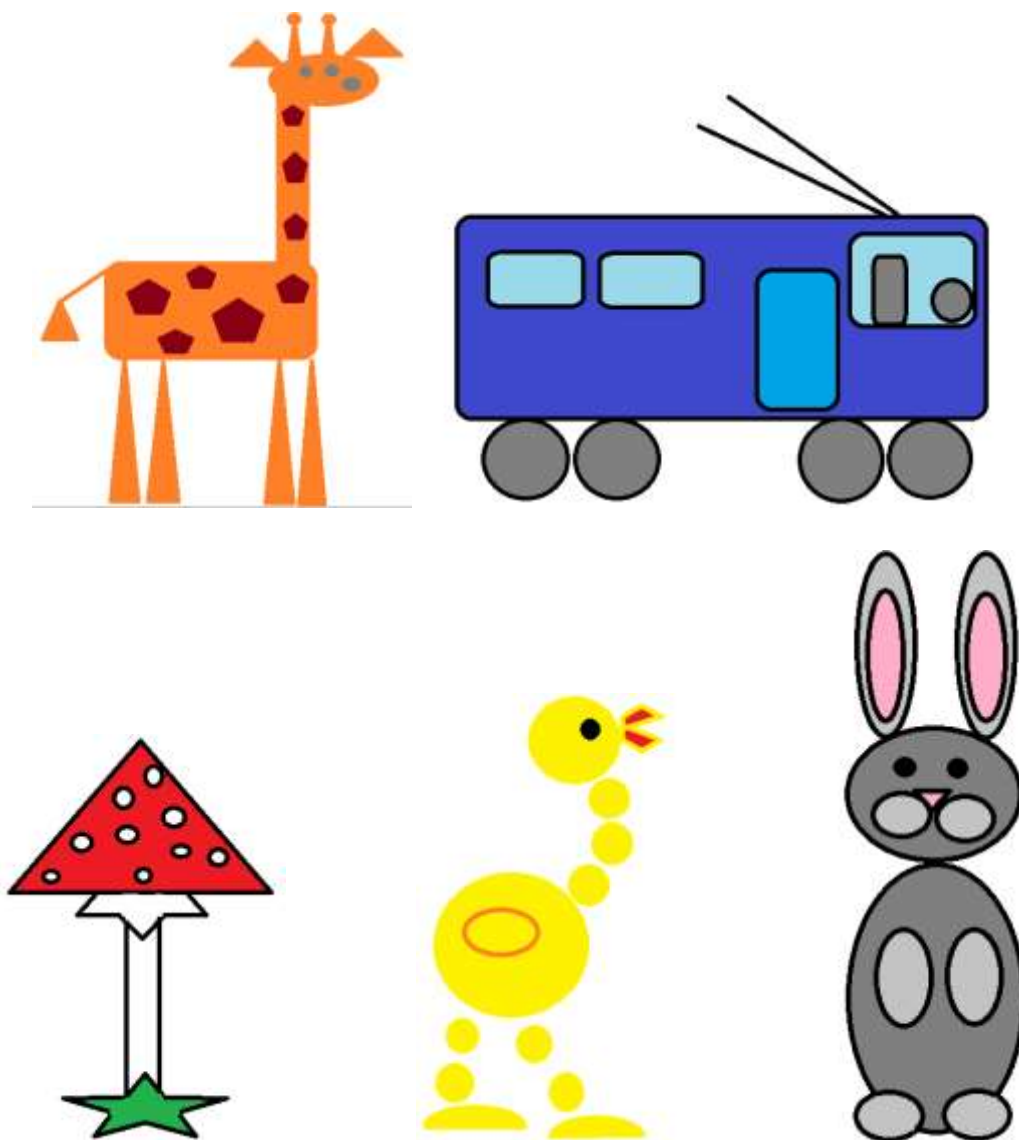
Мета: розвиток зорово-просторових уявлень.

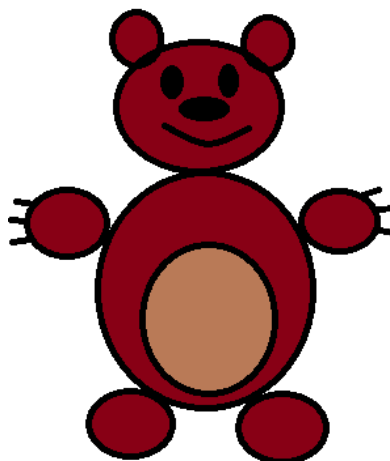
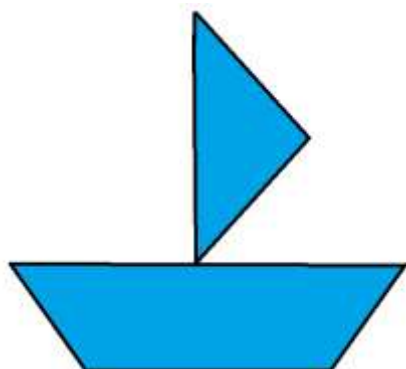
Завдання: Самостійно виготовити аплікацію.

Інструкція: з яких елементів можна зробити такі аплікації (додається еталон та елементи для виготовлення аплікації):

- букет квітів (квіти)
- тварини та птахи Африки (жирфа, страус)
- лісові друзі (ведмедик, зайчик)
- транспорт (літак, тролейбус, корабель)
- грибочки-лісовички (гриб-боровик, гриб-мухомор)

Обладнання: еталони-зразки та вирізані елементи для виготовлення аплікації, двосторонній скоч або клей, папір-основа.

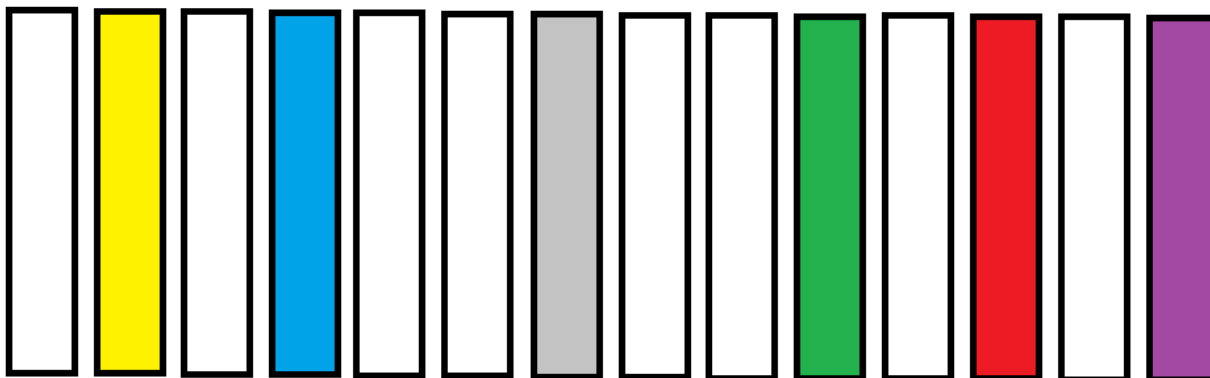

Вправа «Розфарбуй парканчик»

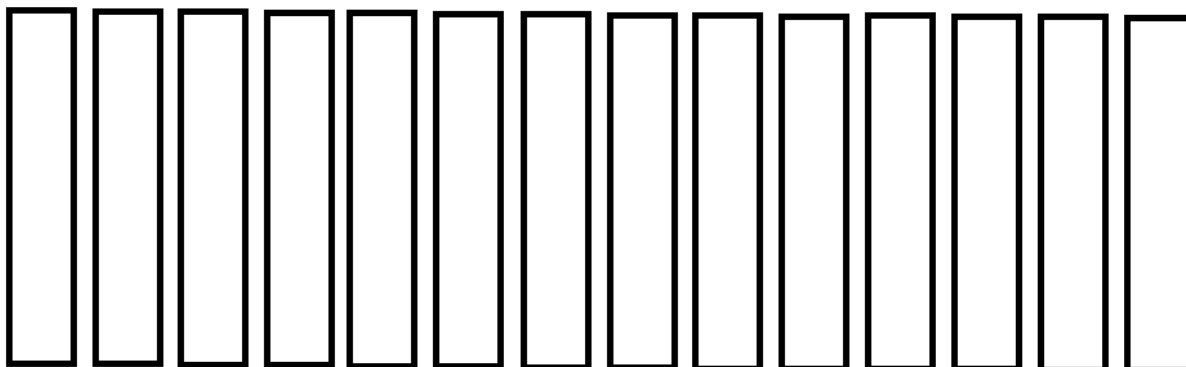
Мета: розвиток зорово-просторових уявлень.

Завдання: розфарбування паркана за інструкцією.

Інструкція: розфарбуй синім кольором штахетину, зліва від фіолетової, зеленим – справа від сірої, між голубою та жовтою, зліва від жовтої, розфарбуй рожевим справа від голубої, тощо.

Методичний коментар: з метою ускладнення наведеного вище завдання доцільно пропонувати дітям чорно-білий малюнок парканчику, де кожен штахетину від початку й до кінця, необхідно зафарбувати відповідно до інструкцій педагога.

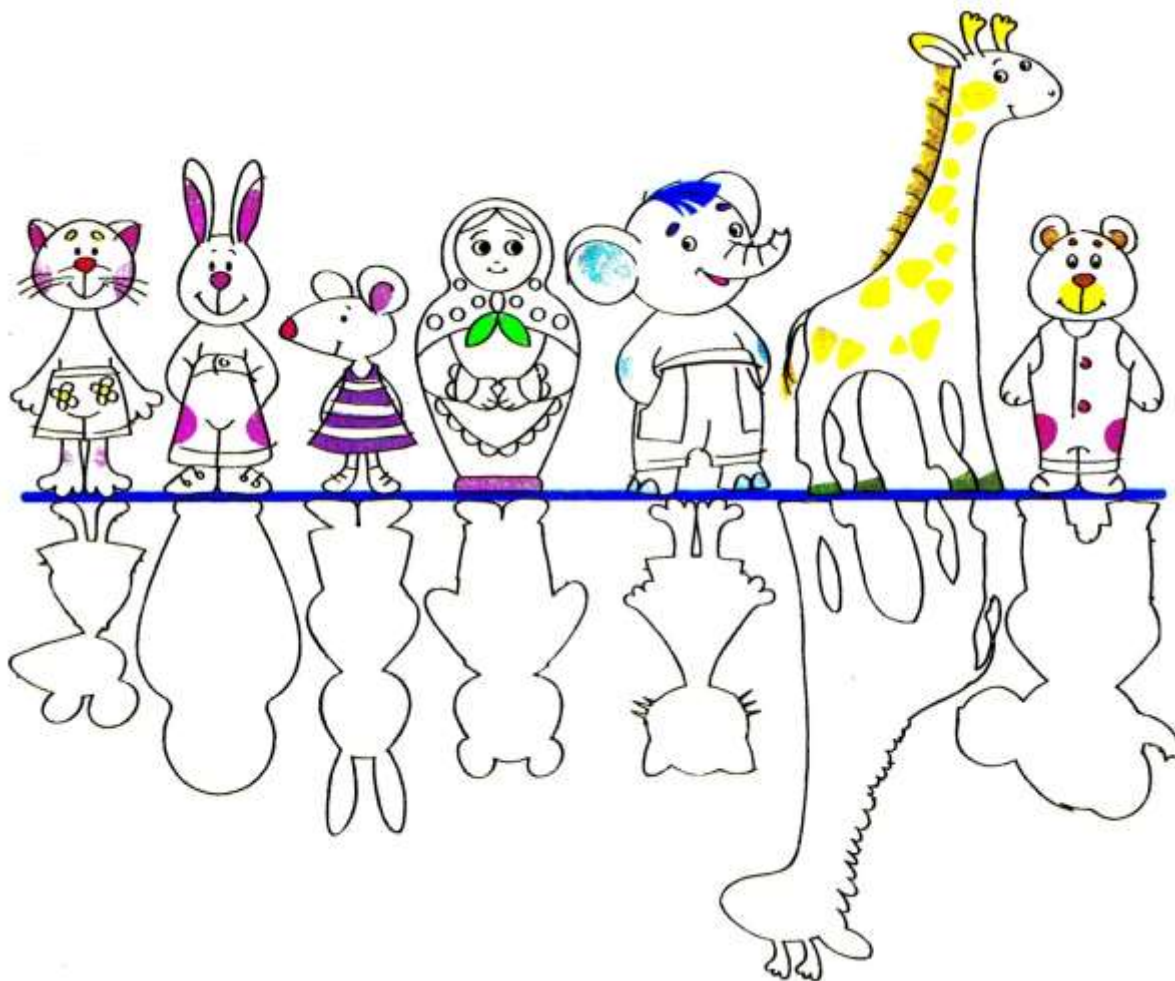

Вправа «Дзеркальні обриси»

Мета: розвиток зорово-просторових уявлень.

Завдання: знаходження зображень малюнків із їхніми контурними зображеннями.

Інструкція: з'єднай малюнки іграшок із їхніми контурами, які зображені догори ногами.

5-ий тип завдань, який спрямовано на розвиток зорового контролю.

Вправа «У рядочку рівно»

Мета: розвиток зорового контролю.

Завдання: визначення фігур, що розміщені вище, або нижче рядка.

Інструкція: знайди фігури, які розміщені вище, або нижче рядка та закреслити їх (аналогічне завдання із використанням цифр, букв).

Вправа «Знайди помилки»

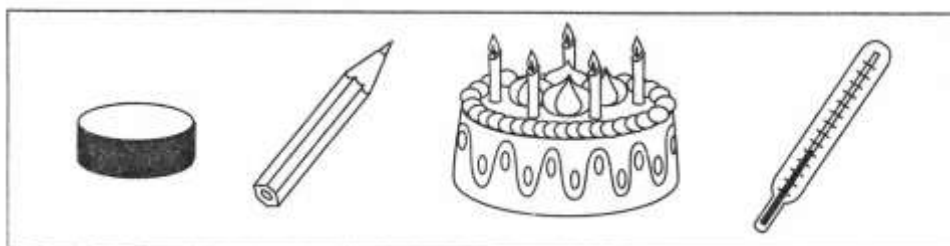
Мета: розвиток зорового контролю.

Завдання: знаходження того, що зображено неправильно.

Інструкція:

- віднайди те, що зображено на малюнках неправильно;

- віднайди неправильно надруковані цифри та закреслити їх. Обведи в кружечок цифри, які зображено правильно;
- віднайди неправильно надруковані літери та закреслити їх. Обведи в кружечок букви, які зображено правильно.

ББ ВВ ГГ ЭЕ ЁЁ ИИ КК
 РР СС УУ ЧЧ ЭЭ ЯЯ

Завдання: читання лише верхньої частини літер кожного рядка (нижня частина є прикритою аркушем паперу).

Інструкція: читай, відгадуючи кожну наступну букву, орієнтуючись на її верхню частину.

Вправа « Читання рядків із прикритою верхньою половиною»

Мета: формування зорового сприймання, уваги, пам'яті, контролю, операцій аналізу, ймовірного прогнозування, фонематичних і графічних уявлень.

Завдання: читання лише нижньої частини літер кожного рядка (верхня частина є прикритою аркушем паперу).

Інструкція: читай, відгадуючи кожну наступну букву, орієнтуючись на її нижню частину.

Тактильна дислексія

Тактильна дислексія властива незрячим людям. Проявляється змішуванням тактильно схожих букв (близьких за кількістю або розташуванням крапок) при читанні азбуки Брайля. В процесі читання у дитини з тактильною дислексією також може спостерігатися зісковзування з рядків, пропуски букв і слів, спотворення змісту прочитаного, хаотичність рухів пальців рук тощо.

Цей вид дислексії вимагає сумісної роботи логопеда та тифлопедагога.

***

Відповідно до наведених прикладів, необхідний матеріал може бути вільно дібраний педагогом за аналогією. Систематична робота за представленою вище методикою, може з успіхом бути використаною як на фронтальних заняттях, так і під час індивідуальної роботи педагога і батьків з дитиною.

Наведені приклади завдань дадуть змогу педагогові й батькам побудувати власну корекційну роботу з тими учнями, які потребують спеціальної допомоги. Представлена методика сприятиме подоланню дислексичних помилок в учнів молодших класів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Алтухова Т. А. Нейропсихологические основы предупреждения и коррекции нарушений письменной речи : [учеб.-метод. пособие] / Т. А. Алтухова. – Белгород: БелГУ , 2008. – 62 с.
2. Ананьев Б. Г. Особенности восприятия пространства у детей / Б. Г. Ананьев, Е. Ф. Рыбалко. – М. : Просвещение , 1964. – 304 с.
3. Ахутина, Т. В. Письмо и чтение: трудности обучения и коррекция : : учебное пособие / [Ахутина Т. В. и др.] ; под общ. ред. О. Б. Иншаковой. – 2-е изд., испр. – М. : МПСИ : Изд. дом РАО, 2007. – 286, [1] с.

4. Бартенева Л. И. Подготовка детей с общим недоразвитием речи старшего дошкольного возраста к овладению орфографией: дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Лариса Ивановна Бартенева. – К., 2000. – 194 л
5. Баскакова И. Л. Внимание дошкольника, методы его изучения и развития. Изучение внимания школьников / И. Л. Баскакова. – Воронеж : Ин-т практ. психологии : НПО "МОДЭК" , 1995. – 64 с.
6. Визель, Т. Г. Нарушения чтения и письма у детей дошкольного и младшего школьного возраста : [учеб.-метод. пособие] / Т. Г Визель. – М. : АСТ , 2005. – 125, [1] с.
7. Волкова Г. А. Методика психолого-логопедического обследования детей с нарушениями речи. Вопросы дифференциальной диагностики : [учеб.-метод. пособие] / Г. А. Волкова. – Санкт-Петербург : Детство-Пресс , 2008. – 133, [5] с.
8. Гвоздев А. Н. От первых слов до первого класса : Дневник науч. наблюдений / А. Н. Гвоздев ; [вступ. ст. Е. С. Скобликовой]. – Саратов : Изд-во Сарат. ун-та , 1981. – 323 с.
9. Данілавічюте Е. А. Обґрунтування методики діагностики готовності дошкільників із НЗНМ до опанування навичок читання. / Е. А. Данілавічюте // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Наук.-метод. зб.: Вип.5 [за ред. В. І. Бондаря, В. В. Засенка]. – К.: Наук. світ, 2004. – С. 215 – 218.
10. Егоров Т. Г. Психология овладения навыком чтения / Т. Г. Егоров. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1953.- 263 с
11. Ефименкова Л. Н. Исправление и предупреждение дисграфии у детей / Л. Н. Ефименкова, И. Н. Садовникова. – М. : Просвещение, 1972. – 206 с.
12. Жильцова О. Л. Формирование фонематической готовности к овладению грамотой у старших дошкольников с нарушением речи : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.03 «Коррекционная педагогика» / О. Л. Жильцова. – М., 1965. – 23 с.
13. Иваненко С. Ф. К диагностике нарушений чтения и письма у младших школьников (логопедический аспект) / С. Ф. Иваненко // Дефектология. – 1984. – №1. – С. 52 – 58.
14. Корнев А. Н. Нарушения чтения и письма у детей (диагностика, коррекция, предупреждение): [уч.- метод. пособие] / А. Н. Корнев – СПб. : МиМ, 1997. – 286с.
15. Меліченко В. М. Стан сформованості навички читання в учнів молодших класів шкіл для дітей з ТПМ / В. М. Меліченко // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі : наук.-метод. зб. / [за ред. В. І. Бондаря, В. В. Засенка]. – К., 2006. – Вип. 8, т. 2. – С. 229 – 232.
16. Меліченко В. М. До питання вивчення механізмів читання молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення / В. М. Меліченко // Теорія і практика сучасної логопедії : зб. наук. праць. – К. : Актуальна освіта, 2007. – Вип. 4. – С. 88 – 91.
17. Меліченко В. М. Основні напрямки методики вивчення механізмів рецептивної діяльності молодших школярів з ТПМ / В. М. Меліченко // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі : наук.-метод. зб. / [за ред. В. В. Засенка]. – К., 2009. – Вип. 11. – С. 175–180.

18. Милостивенко Л. Г. Методические рекомендации по предупреждению ошибок чтения и письма у детей : Из опыта работы / Л. Г. Милостивенко. – СПб. : Фирма «Стройлеспечать» , 1995. – 63, [1] с.
19. Русецкая М. Н. Нарушения чтения у младших школьников : анализ речевых и зрительных причин : [монография] / М. Н. Русецкая – СПб. : КАРО , 2007. – 191 с.
20. Соботович Е.Ф. О механизмах формирования фонематического восприятия у детей в процессе онтогенеза / Е. Ф. Соботович, И.Э. Соботович // Матер. Всеукр. наук.- практ.конф., Київ, 2-3 листопада 1994 р. – К., 1994. – С. 267 – 270.
21. Стадненко Н. М. Методика діагностики відхилень в інтелектуальному розвитку молодших школярів / Стадненко Н. М., Ілляшенко Т. Д., Обухівська А. Г. – вид. 2-е, перероб. і доп. – Кам'янець-Подільський : Видвець ПП Зволенко Д. Г., 2006. – 34 с.
22. Трошин А. В. Психологические основы процесса чтения / А. В. Трошин. – СПб.,1900. – 73 с.
23. Филичева Т. Б. Подготовка к школе детей с общим недоразвитием речи в условиях детского сада. / Т. Б. Филичева, Г. В. Чиркина. – М. : Альфа, 1993. – 84 с.
24. Шварц Л.М. Психология навыка чтения. / Л. М. Шварц. – М. , Гос. Уч.-Пед. Изд. Наркомпроса РСФСР, 1941. – 144 с.